

Boštjan Tadel

Življenje kraljice Eleonore

ali kako je imeti vse, vse, vse in kaj potem

OSEBE

KRALJ HENRIK II., angleški kralj, sprva vojvoda Normandijski Henrik
Plantagenêt

KRALJ RIHARD I. LEVJESRČNI, angleški kralj, njegov sin

KRALJ LUDVIK VII., francoski kralj

KRALJ FILIP II. AVGUST, francoski kralj, njegov sin

HENRIK ANGLEŠKI MLAJŠI, prestolonaslednik, sin kralja Henrika

LUDVIK FRANCOSKI, prestolonaslednik, sin kralja Filipa Avgusta

SULTAN SALADIN, sultan Egipta in Sirije

GROF VERMANDOISKI

LEOPOLD, avstrijski vojvoda

GROF ANŽUJSKI, Geoffroy Plantagenêt, oče kralja Henrika

GROF BLOISKI

GROF ANTIOHIJSKI, Rajmond Poitierski, stric kraljice Eleonore

THIERRY GALERAN, templjar, zaupnik kralja Ludvika

GIRAUD BERLAI, Ludvikov poslanik v Poitiersu

VILJEM MARSHALL, zaupnik angleških kraljev

PAPEŽ EVGEN III.

KARDINAL SUGER, svetovalec kralja Ludvika

BERNARD iz Clairvauxa

KRALJICA ELEONORA AKVITANSKA, sprva Ludvikova, nato Henri
kova žena in nazadnje vdova

PERONELA, njena sestra

KRALJICA ELEONORA KASTILJSKA, kastiljska kraljica, hčerka kra-
lja Henrika in kraljice Eleonore

BLANKA KASTILJSKA, hčerka kastiljskega kralja, vnukinja Eleonore
Akvitanske in nevesta prestolonaslednika Ludvika

*Dogaja se med letoma 1142 in 1200 na več prizoriščih po Evropi, večina
drugega dejanja in del četrtega pa v Sveti deželi.*

PRVO DEJANJE

1. prizor

Vzpetina nad vasjo Vitry-en-Perthois.

Kralj Ludvik VII. v bojni opravi opazuje plamene, ki požirajo vaško cerkev. Sliši se obupane krike množice in lomljenje gorečega ostrešja. Nazadnje se streha z globokim, zamolklim grmenjem sesuje. Krikov ni več. Od slepečega ognja je ostalo le še tlenje. Kralj se ne premakne.

LUDVIK: V nebesa šlo je tisoč tristo duš.

Če je med njimi kakšen bil za pekel,
ta smrt v plamenih ga je odrešila;
vsi drugi, ki slavili so Gospoda,
pa za molitve plačani so s tem,
da odpirajo angeli nebeška vrata
in staršev staršem in otrok otrokom
in medse skupaj jih sprejemajo.
Ne bo več žalosti v družinah;
ne bo več greha in vsak dan trpljenja,
ne bo več jutra in ne bo več dela,
ne smeha, ne skrbi in ne večera.
V nebesa šlo je tisoč tristo duš,
jaz, njihov kralj, pa tu sem stal in gledal.

Dva častnika pristopita in ga poskusita odvesti. Ludvik odkima.

2. prizor

Samostan v Saint Denisu.

Z druge strani prideta kraljica Eleonora in Bernard iz Clairvauxa.

ELEONORA: Svetost, jaz nisem kriva. Vse to je šlo predaleč, ampak z menoj, z menoj pa nima več nič.

BERNARD: Gospa, vse in vsak ima kaj z vsem in z vsakomer. Če dejanja ne preprečimo, ga sicer nismo storili, smo ga pa dovolili.

ELEONORA: Ampak ne, jaz ... jaz ... sem samo dobro hotela.

BERNARD: Hčerka, to je napuh.

ELEONORA: Kako je želeti dobro lahko napuh? Kaj pa naj?

BERNARD: Zaupaj, hčerka, zaupaj Bogu.

ELEONORA: Svetost, zaupam mu, a On me ne sliši. Ne sliši ne mene ne mojega moža, ki se z Njim pogovarja več kot z menoj. Francija je samo v Njegovih rokah in ne moreva drugega, kot da zaupava. Ampak moja mala Peronela pa ni te sreče, da bi bila samo v dobrih Božjih rokah, zato je po pomoč prišla k meni ...

3. prizor

Kraljeva palača v Parizu.

Pride Peronela, Eleonorina mlajša sestra, Bernard obsedi na odru.

Eleonora in Peronela odigrata svoj prizor, medtem opat Suger in grof Vermandoiski previdno odvedeta Ludvika z odra.

PERONELA: Kako lep dan!

ELEONORA: Čepprav je dež in mraz?

PERONELA: Ne, sonce sije, od tega sem vsa mokra!

ELEONORA: No, krasno, imam še blazno sestro ...

PERONELA: O, blazno, blazno, a le začasno.
Od enega pogleda vsa uročena,
do drugega pa bom že skoprnela.

ELEONORA: In blaznost bo postala stalna?

PERONELA: Ali pa silnost hrepenenja taka,
da od mene le še tisto ostane,
kar noro si želim.

ELEONORA: Kar si želiš?

PERONELA: Ne, kogar si želim!

ELEONORA: In kdo je to?

PERONELA: Ne smem izdati.

ELEONORA: Tvoja sestra sem.

PERONELA: Kraljica tudi.

ELEONORA: Pa njegova?

PERONELA: In njena!

ELEONORA: Poročen je?

PERONELA: Ne govori!

ELEONORA: Pa te pozna?

PERONELA: Kako – ali me pozna?

ELEONORA: Ali ve, da si kraljeva svakinja?

PERONELA: Seveda ve.

ELEONORA: Ga tudi jaz poznam?

PERONELA: Seveda ga.

ELEONORA: Je kdaj pri kralju?

PERONELA: Seveda je. Kraljica nisem, res,
ampak kot ti sem Akvitanca hčerka.
Če je za pesnike ljubezen slepa
in če je res, da razloži srce,
kar ni razumu razumljivo,
je kri iz snovi, ki vidi dlje in še globlje.
Očesu vsečno često duhu godi

in tudi uho ujame sladko pesem,
ki čudežno ubere strune duše –
a to je hip, priključ ti nasmeh
ali iz prsi iztisne davno skrit vzdih.
Ljubezen moja pa ni slepa,
razumu tudi ni nerazložljiva,
še manj pa je imenu ali stanu v sram –
moj ljubi je ponos vse Francije!

ELEONORA: Vse Francije in, upam, svoje žene.

PERONELA: Bog, sestra, ne govori mi o tem!

ELEONORA: Ne govorim o tem, ampak o tej,
edini pred ljudmi in pred Bogom,
ki sme na glas mu reči – ljubi moj.

PERONELA: Ne le da zdaj ni več edina,
bila je edina po pomoti.

ELEONORA: Pa kaj naj drugega ti reče,
kot tisto, kar bi rada slišala?

PERONELA: Joj, pa za kakšno trapo ti me imaš?
Pač sta v pretesnem krvnem si sorodstvu,
zato lahko se zakon razveljavi.

ELEONORA: Od kod pa vse to veš ti?

PERONELA: Od njega!

ELEONORA: Od kod pa on?

PERONELA: On reče, kar vsi vemo:
koristi od sorodstva so različne.
Je čas, ko ti priskoči na pomoč,
je čas, ko te za dediščino obere,
in čas, ko tesni krvni stiki
razvežejo zakone izžete.

ELEONORA: Želiš postati žena možu,
ki žene se znebi tako lahkotno?

PERONELA: Prav nič lahkotno ni, zato sem tukaj.

ELEONORA: Kako ni, če za bližnjo kri gre?

PERONELA: Enako dobro veš kot jaz, da kri
ni le in zgolj kakšna, ampak še čigava.
Četudi kri njegove žene ni
ne mlada in dolgo ne več vroča,
rodbina ni zato nič manj mogočna.

Eleonora se prime za glavo, nato ljubeče objame sestro, potem jo pošlje stran. Obrne se k Bernardu.

4. prizor

Saint Denis.

ELEONORA: Tako se je začelo. Ničesar nisem vedela, ničesar, samo nesrečni sestrici sem hotela pomagati.

BERNARD: Gospa, kraljica moja, verjamem in jokam z vami. Ampak jaz sem star menih, vi pa kraljica Francije. Moja dolžnost je le hvaliti Boga, vaša pa skrbeti za vse ljudi, ki ste jim po Božji milosti gospodarica.

ELEONORA: Ampak svetost, vsi so vedeli, da v tistem zakonu ni bilo več nič ...

BERNARD: Ne, hčerka, to pa ne, tega noben človek ni mogel vedeti, samo dobri naš gospod Bog je vedel, saj je zakon sklenjen bil pred njim.

ELEONORA: Se pravi, da sem in pred Bogom in ljudmi grešila! Ampak nisem hotela, prisegam, da nisem ...

BERNARD: Vem, hčerka, vem.

Da bo dejanje greh, včasih se ne ve;
tako na svetu je, ker taki smo ljudje.

5. prizor

Palača.

Pride Ludvik, oblečen v običajno obleko. Bernard ostane na odru.

LUDVIK: Kako je moja duša in kraljica?

ELEONORA: Je hkrati dan in luč, ti, moj gospod,
in je tesnobna tema, kajti sreča
kot najina tako je redka.

LUDVIK: Ne smeva sódit ne tistega,
kar je, ne tistega, kar ni, gospa.
Lahko le hvaliva Najvišjega
neskončno milost in previdnost.

ELEONORA: Amen.

LUDVIK: Beseda sveta.

ELEONORA: A zadnja ne,
še nekaj moram ti povedati.

LUDVIK: Govori, draga, že tvoj zven glasu
je najbolj ljub mi od vseh vdilj Francije,
saj misel blago, izraženo v besedah,
prikupnost tona oplemeniti.

ELEONORA: Predober z mano si, preljubi!
Že zdaj me sram je tega, kar bom rekla,
čeprav je prav, kar bom prosila.

LUDVIK: Ne dvomi vase, draga, kakor jaz
ne dvomim vate, saj oba sva – jaz.

ELEONORA: Moj dragi, če za naju dva bi šlo,
bi kača lačna iz raja sama odšla.
A z nama ne živi le Francija,
ki dobri Bog jo dal je tebi v skrb,
zato nenehno ti je prva misel,

tako kot meni je Akvitanija;
a z nama niso le rojaki,
garaški delavci in obrtni mojstri,
pogumni borci na poljanah zmag
in modri razlagalci stvarstva,
kot ga je skrbno uredil naš Gospod.
Tako kot korenine ima drevo,
ki kvišku ga drže in ga hranijo,
da iz njih živi in življenje bogati
in sebi in svoji okolici,
enako človek ni na svetu sam,
pač pa živi po svojih prednikih
in za naslednike pripravlja svet.
Ta veletok življenja, ki ga Bog
zamisli si je v vsej popolnosti,
nas vodi okrog ovinkov in čeri.
Vsak dan gre nova voda prek brzic;
čeprav je vsaka kaplja vode voda,
po svoje vsaka gre okrog iste skale:
ta gladko oblije jo in spet plava dalje,
med prodom se prestiska druga,
naslednja pa se v pršcu razdrobi in
kot drobec kapljice naprej leti,
še vedno voda, a ne ista več kot prej.
O, Bog, kako kvasam! Norica, k stvari!
Poguma nimam, da bi rekla to,
kar trga mi razsodnost in srce:
za Peronelo trepetam, moj dragi,
skrbi me, da ne trešči v skalo!

LUDVIK: Bog, to je presenetilo tako
kot sneg, ko je Marijin vnebohod!

ELEONORA: Kako šele je mene udarilo!

LUDVIK: Govori, kaj je?

ELEONORA: Težka je ta reč ...

LUDVIK: Kako bi človek ji lahko pomagal?
Za Božjo milost bomo že molili,

skrbi naj to ne nje ne tebe;
dobrota njena, čistost in milina
so zgled kraljestvu in Božji skupnosti;
kam On bi vodil jo lahko drugam
kot tja, kjer je po Njem le dobro in prav?

Eleonora ga potegne k sebi in ga strastno poljubi, nato se bliskovito obrne in steče k Bernardu. Ludvik zaljubljeno gleda za njo.

6. prizor

Saint Denis.

ELEONORA: Nič drugega ni bilo v mislih ne njemu ne meni kot samo to, da se udejanji Božja postava. Dotlej je bila bližnja kri pač spregledana, ko pa je bila enkrat razkrita, se nismo mogli delati, kot da je ni ...

BERNARD: Hčerka, to ni igra!

ELEONORA: Seveda, ljubezen ni igra ...

BERNARD: Kakšna ljubezen? Pohota, nečimrnost in še napuh!

ELEONORA: Ne, ne, ne! Kako da ne more tako svet mož, kot ste vi, videti v srce mladenke, ki je spoznala, komu jo je namenilo nebo?

BERNARD: Kakšno nebo? Pazi na svoj jezik, ženska!

ELEONORA: Svetost, odpustite mi – a vendar, bila je bližnja kri ... bila je čista deviška ljubezen ... in bil je pobožen in pošten junak, ki niti pogledal je ne bi, če bi šlo za greh. To verjamem, kakor tu stojim.

BERNARD: Hčerka, ti lahko verjameš marsikaj, a marsičesa ne veš.

Bernard odide proti Ludviku, Eleonora gleda za njim.

Ko gre Bernard mimo Ludvika, ta s sklonjeno glavo poklekne. Bernard naredi znamenje križa in se z roko dotakne njegovega čela, nato odide.

7. prizor

Palača.

Pridejo opat Suger, templjar Thierry Galeran, grof Teobald Bloiski in grof Raul Vermandoiski ter se zberejo okrog Ludvika. Eleonora in Peronela poslušata njihov pogovor.

SUGER: Tu zbrani smo, da pomirimo dva,
ki oba sta iz kralju ljubih rodovin.
Zasluge obeh se merijo v stoletjih,
težava je ena in še lahko rešljiva.
Ne časa ne besed in ne dejanj
ne izgubljam, saj vsi smo iz iste zemlje;
več kot nasprotno šteje skupno!

BLOIS: Predobri ste, presveti za ta svet;
vam greh ni tuj, saj grešnik je od Boga.

GALERAN: Grof Teobald, vi tudi ste predobri,
pustimo grehe in grešnike sodnikom,
ki čakajo na vse, ko pride čas;
pred nami pa ni greh, temveč capin,
ki bi postavil rad si prikrožil,
ker bi po novem mu bila bolj všeč;
obnaša se, kot da je trikrat mlajši
in kot da ni v palači rojen bil.

VERMANDOIS: Gospod, ne skrivam svojih sivih let;
a enako je na dlani bližnja kri
in to, da dvajset let ni otrok dal Bog.

SUGER: Vse to so dejstva.

GALERAN: Niso pa še vsa.
Če starca med nogami zasrbi,
ga najbrž tam nekdo je požgečkal ...
Bo končno kdo že izrekel grešno ime
samice, ki je vse to povzročila?
Zakaj se delamo, kot da to ni
skušnjava z znanim rodom in imenom?

SUGER: Zato, prijatelj, ker brez skušanca
skušnjava sama nič ne opravi.

GALERAN: Skušnjava dvor ne more biti dom,
na cesti ji je mesto in v hlevu streha!

VERMANDOIS: Gospod, vi ste menih in ste vojščak:
menih naj živ ostane, vitezu
pa bo ta gnusna opazka vzela glavo.

GALERAN: Če šlo bi le za govorjenje,
z veseljem bi vam zadoščenje dal.
A v igri ni le red v kraljestvu zemskem,
vi izzivate postave Božje, norec!

SUGER: Pustimo prevelike zdaj besede;
res vse je Božje, a Njega bremeniti
ne smemo s pičlimi človeškostmi.

VERMANDOIS: Svetost, nasledstvo res ni Božja skrb,
a vendar nama Bog ga ni naklonil.
Pošteno reči je, da gre za kri;
tako sva in nisva kriva enako oba.
Drugače pa za moškega lahko
preveri se, kako mu klije seme:
le zasadi se v zemljo, ki rodi,
in vidi se, kaj zmore in česa ne.

BLOIS: Za to žalitev, svak, bo tekla kri!

VERMANDOIS: Zakaj žalitev? Zmota je bila.

BLOIS: To žal drži – a zmota si bil ti!

VERMANDOIS: Bila je v dobri veri sklenjena
in v dobri veri še utelešena
zakonska zveza dobrih dveh družin;
nič manj – pa tudi níkdar nič več.

BLOIS: Zdaj pa si našel hčerko trubadurja ...

VERMANDOIS: Tako o kraljevem tastu govoriš!

BLOIS: Pohotni starci dvigate mi žolč!

VERMANDOIS: Tvoj svinjski jezik bo za hrano psom!

BLOIS: Pekel pa večni dom bo tvoji duši,
ničvredni zajec praznih ledij.

VERMANDOIS: Morda pa moja ledja niso prazna;
kaj če je tvoja sestra jalova?

BLOIS: Ti si žival, žalitev dveh rodbin!

VERMANDOIS: Očitno žal ne dveh, če smo le iz ene.

BLOIS: Kako je možno, da smo mi v sorodu?

VERMANDOIS: Priznaš?

BLOIS: Priznam, če se te s tem znebim.
A prav za to bo tekla tvoja kri –
in vseh, ki bodo tvoji sli sledili!

VERMANDOIS: Udaril boš po lastni krvi, svak?

BLOIS: Hotljivcu strah medí kolena ...

VERMANDOIS: Te vojne, norec, si ne želi!
Še malo izzivaj, dolgo več ne boš,
ko moja vojska uniči tvoje kraje
in cel na kamnu kamen ne bo ostal,
na nogah pa ne človek ne žival!

SUGER: Gospoda! Zdaj pa malo se umirimo –
ne smemo misliti samo na nas!

GALERAN: Svetost, na kaj pa misli dobri Bog,
ki vse na svetu je njegovo delo?

SUGER: Prijatelj, kdor je vitez templja,
ne sme tako brezbožne misli izreči.

GALERAN: Gospod, če nas ustvaril je Gospod
po obrazu in po podobi svoji
in nam hotenje svoje dal je v dar,
nam dal je tudi svojo nezmotljivost.
Kar hočem, to je prav. Kar ne, ni nič.

SUGER: Prijatelj, to so šale za učenjake,
gre pa za resno in delikatno stvar.

GALERAN: Prijatelj, kakšna šala pa je reči
tej stvari, da je delikatna?

SUGER: Smem temu vitezu pojasniti,
da veličanstvu ni to prav nič smešno?

GALERAN: Njegovo veličanstvo dobro ve,
tako kot vi, da včasih trije smo
stvari države mirno urejali:
pokojni Ludvik, oče Ludvika,
pri njem ob strani pa sva midva stala,
prijatelj, a ne vsak na svoji strani.

SUGER: Prijatelj, tudi zdaj potrebe ni,
da stala bi vsaksebi tu in drugje;
naš cilj je, da se reč razreši hitro,
saj dvoma ni, da gre za bližnjo kri.
Potomstva in drugih prizadetih ni,
narazen zveza gre in naprej življenje.
In vaša sodba, veličanstvo, je?

Dolg premor.

LUDVIK: Pustite samega me, prosim vas.

Vsi razen Ludvika odidejo.

Ti dolgočasni starci ubijajo!
Zakaj se moram s tem ukvarjati?
Ne tiče se ne blagra Francije
ne Božjega kraljestva niti mene.
Kraljica bo vesela, to je res.
In tudi Bogu je gotovo všečno
popraviti že končno to pomoto,
s katero nima nič nihče od nas.
Ta Blois si res dovoli marsikaj ...
Kako nihče ni znal pomisliti
na bližnjo kri, ko sklepali so zakon
tako velikih, slavnih rodovin?
Vsak dober posel Bogu nujno ni
tako povšeči kakor nam, ljudem.
Bila sta kar pošteno kaznovana
za ta spregled oba, ki najmanj kriva
sta največ izgubila pri vsej stvari:
Bog dvajset let ni jima dal otrok.
Seveda pa težko je reči,
če ne bi morala poskušati
še več ter z več zaupanja in vere?
Težko je reči ... včasih ... včasih ne ...,
v teh letih je gotovo vse drugače.
A je, kar je, zadeva je na dlani:
da to je bližnja kri, ni dvoma.
Če trije škofje dajo blagoslov,
iz Laona in iz Senlisa in iz Noyona,
je njihov sklep potrebno spoštovati.
Vse drugo bil bi upor zoper naturo
in, huje, zoper Božji zakon v nas.
Pa tudi – Vermandoisa videl sem,
ko gleda Peronelo na skrivaj!
Kako se grčav hrast razvname, snov je
za marsikakšno sočno burko –
nedolžnost in lepota sta na poti,
kjer misel od vrline skrene v greh,

ko obet naslade pamet pogubi in
pozabi človek, kdo je, kaj, kje in kdaj.
Če zmogel sebe in ljubljeno dekle
bi na samotni otok popeljati,
nikjer drugje ne užil bi večje sreče!
V njegovi starosti tako ljubiti ...
Morda v ljubezni ni veliko skusil?
Ob Peroneli zagori kot fant,
ki prvič se zave, kaj skriva obleka
in kaj obeta mu samota dveh!
A ta ljubezen stane toliko,
da je lahko le iz globočin srca;
če šlo bi le za plehko strast telesa,
bi utéšil jo v razvratni družčini.
Pa ni – to je ljubezen moškega,
ki blažen v sočloveku je spoznal,
da je njegova druga polovica.
In Peronela je kot vrelec sreče,
če kdo njegovo ime le izreče.
Težko moža bi našla vrednejšega,
četudi ta ni več ne mlad ne prost –
res srečna reč je ta zaplet s krvjo.
Kako naj te poroke ne odobrim?

Na oder pritečejo Eleonora, Peronela in Vermandois.

ELEONORA: Moj dragi, kakšna radost za vse nas!

PERONELA: Preljubi svak, kako sem ti hvaležna!

ELEONORA: Kako se veselim priprav na obred!

PERONELA: In jaz preurejanja palače v dom.

ELEONORA: Čeprav boš mnogo tudi potovala ...

PERONELA: Seveda – sama niti en sam dan ne bom!

Tja, koder pot Raoula bo vodila,
za njim bom šla kot zvesta lovska ptica:
oči napenjala bom, kje je plen,

kazala pot, da ga bo laže našel,
nazadnje pa bom sama poskrbela,
da vse trofeje bodo očiščene,
nagačene in ponosno obešene.

ELEONORA: Pššš – moj mož navajen je na manjši trud ...

PERONELA: Jaz pa bom svojega razvajala!
Morda pa malo tudi tvojega,
saj le njegova je dobrota vzrok
te sreče, ki bo moja vse življenje!

LUDVIK: No, no, ni treba pretiravati.

PERONELA: Kdo pretirava? Jaz? To ni mogoče,
saj večje sreče ženska ni poznala!

ELEONORA: Brez dvoma: kdor v ljubezni edini ni,
kdor najbolj ljubljen na vsem svetu ni,
kdor sam ne ljubi bolj kot drugi vsi,
ta vedeti ne more nič o tem,
kako ljubezen vse nas spremeni.

VERMANDOIS: Kraljica, lepše misli ne poznam!
Na vas me veže plemiška pripadnost,
zapisana je v zemlji in v krvi,
a od tega je močnejše spoštovanje,
ki izhaja iz vaših plemenitih del.

ELEONORA: Oh, svak, pustiva velike besede!
Zdaj smo družina, iz parov dveh rojena!

LUDVIK: Tako je, zdaj ste naši, mi pa vaši,
moj grof, moj svak, rojak in krvni brat!

PERONELA: Kako vas rada imam! Kako sem srečna!

LUDVIK: In jaz enako! Z vami ob sebi
postal bom boljši kralj vsej Franciji
in skrbnejši vršilec Božje volje.

ELEONORA: Zahvaljen bodi dobri Bog v nebesih!

Pride opat Suger.

LUDVIK: Daj Bog vam zdravja! Kaj bo dobrega?

SUGER: Prinašam žal le slabe vam novice,
zato je moj poklon še bolj pri tleh.

LUDVIK: Moj dragi, vest lahko je silno slaba,
a moder svèt jo vedno izboljša.
Na dan z besedo!

SUGER: Stežka gre mi z ust,
pokvarila bo slavje vsej družini:
vaš bivši svak, moj grof, je vzdignil vojsko
in denunciacijo poslal je v Rim:
napadel nas bo torej z vsemi sredstvi.

VERMANDOIS: Ta gnida gnilih zob in mehkih udov!
Moj kralj, dovolite mi odgovoriti
na to žalitev krone ter vladarja.
Ko tokrat bomo z njim opravili,
ostal ne bo niti nagrobni kamen
spomina na njegovo ničevost.

SUGER: Grof, prosim vas, med nami sta dve dami.

ELEONORA: Res, dami, a žaljeni in izzvani!
Pa ne le s psovkami, z dejanji!

Pride Galeran.

GALERAN: K orožju, veličanstvo!

LUDVIK: Zdaj ste z nami?

GALERAN: Le enkrat v življenju sem prisegel vdanost;
vaš oče mojo je sprejel oblubo,
a dana kroni je bila, ne njemu.

Če kdaj ne gledam na stvari kot vi,
poskušam vam predstaviti svoj prav;
ko pa odločitev je sprejeta,
postanem njen najzvéstejši izvajalec
in vaša volja moja pot in cilj.

LUDVIK: Thierry, prijatelj in dobrotnik!
Vsak tvoj nasvet le dobro hoče nam,
čeprav nas na bolj strmo pot usmerjaš.
A vendar – res ne gre drugače,
kot da z orožjem jim odgovorimo?

SUGER: Pravilo je, da boljše je napasti,
kot pa na obrambo se pripravljati.

VERMANDOIS: Tako je! Udariti takoj z vso silo;
po zmagi lažja so pogajanja.

LUDVIK: A vendar – oni niso še napadli?

GALERAN: Ne smemo čakati – kdor prvi sproži,
s tem čas in kraj spopada izbere;
ne gre za to, zakaj se bijemo
in kdo je s kom na pravi strani,
temveč zato, da čim prej zmagamo.

SUGER: Če le nebo pri tem pomaga nam.

VERMANDOIS: Seveda! Bog molitve usliši tistim,
ki bolj ga glasno prosijo za zmago.

LUDVIK: Mar to pomeni tistim, ki jih več je?

GALERAN: Moj kralj – še zadnjič vas sprašujem:
želite, da se ne glede na vse
s tem grofom vaša svakinja omoži?

ELEONORA: Seveda!

LUDVIK: Ne glede na vse?

ELEONORA: Na kaj?

LUDVIK: Na vojno.

ELEONORA: Vojno za ljubezen!

GALERAN: Poroka torej bo?

ELEONORA: Seveda bo!

GALERAN: Potem smo v vojni.

SUGER: Pokleknimo!

8. prizor

Vzpetina nad vasjo Vitry-en-Perthois.

Zatamnitev in oglušujoč vojni trušč. Nato spet plameni in predsmrtni kriki pred zrušitvijo cerkve, tako kot na začetku predstave.

9. prizor

Saint Denis.

BERNARD: Bog ti odpusti, hčerka! To je bila tvoja vojna.

ELEONORA: Moja, svetost?

BERNARD: Samo ti si imela moč, da kralja pregovoriš, naj poišče tri provincialne škofe, ki so razveljavili njun zakon.

ELEONORA: Ampak če res je šlo za bližnjo kri ...

BERNARD: Pazi, kaj govoriš – zakaj pa tebi Bog že sedem let ni dal otrok? Samo zaradi tvojega grešnega življenja? Ali tudi zato, ker tebe in kralja ne veže nič manj bližnja kri, kot je Vermandois in njegovo prvo ženo?

ELEONORA: Kaj govorite?

BERNARD: Resnico. Bližnja kri ni nekaj, s čimer bi zakone razdirali zato, ker komu niso več všeč. Zakone sklepamo zato, ker zaradi njih vsi laže živimo. Tudi tvoj in kraljev je tak. Če je vama všeč biti mož in žena, lepo, ampak to je vajina stvar. Nasledstvo pa ni.

ELEONORA: Kaj govorite?

BERNARD: Hčerka, prihaja čas, da odrasteta. In ti in kralj. Ta vojna je bila korak na rob prepada. Še je pot nazaj, a časa ni veliko.

ELEONORA: Bom torej dobila otroka?

BERNARD: Poskrbi za mir v kraljestvu in obljubljam ti, da bo Bog v svojem sočutju uslišal, za kar ga prosiš.

ELEONORA: Dobila bom otroka?

BERNARD: Govoril bom še s kraljem. Tudi on mora storiti svoje.

Eleonora prime njegovo roko in si jo pritisne k ustom. Nato poklekne in še kar drži roko. Bernard nežno osvobodi roko, nato ji naredi znamenje križa. Na drugi strani pride na oder Ludvik v preprosti sivi obleki spokorjencev in tudi poklekne. Bernard stopi do njega in mu naredi znamenje križa.

BERNARD: Sin moj, daleč si prišel. Daleč in globoko v brezno greha. Mlad si še in nisi sam kriv za vse. Naš dobri sveti oče Inocenc je od rodbine tvoje žene doživel marsikaj, a odkar je Eleonora tvoja kraljica, se zdi, kot da tekmuješ z njenim grešnim dedom, trubadurjem Viljemom. On je v Akvitaniji postavil svojega antipapeža Anacleta, ti pa si nadškofu Pierru, ki ga v Bourges poslal je Sveti sedež, zapahnil vrata mesta in katedrale. In zdaj še ta krvava vojna za grešne kaprice iz Cerkve izobčenega Vermandois in koga neki – akvitanske princeze! Sin moj, to niso več samo napake, to je izzivanje Božjih in posvetnih postav z brezumnim nasiljem in samopašnostjo: ubijanje, požiganje, skrunjenje cerkva in mučenje siromakov, zato da bi ugodil muham svojih grešnih pajdašev. Zavedaj se, da ni več daleč sodba ... Trdo govorim, a le zato, ker zate se bojim še trše kazni: tuzemske radosti so kratke, pokora zanje pa bo dolga – v peklu ni

konca ne grozljivi sili muk ne njihovemu trajanju. Še lahko se rešiš, sin, a ura je pozna; kmalu več ne bo poti nazaj.

LUDVIK: Svetost, v Jeruzalem grem s križarji, branit Božji grob in prosit odpuščanja!

Eleonora vstane in priteče k njima.

ELEONORA: In jaz grem z njim! Prosit odpuščanja!

BERNARD: Bog vama bo v svojem sočutju uslišal, za kar ga prosita.

Bernard jima sklene roke, nad njima naredi znamenje križa in odide.

Po kratkem času Ludvik dvigne Eleonorino roko k svojim ustom, jo zelo formalno poljubi in odide.

Eleonora ostane sama na praznem odru. Nato pogleda za odrski portal v nasprotno smer od tiste, v katero je odšel Ludvik.

ELEONORA: Vidiš, tako je bilo ...

DRUGO DEJANJE

1. prizor

Pariz.

Izza portala se prismeje Henrik Plantagenêt. Eleonora ga veselo pozdravi.

HENRIK: Izlet v Sveto deželo ni ravno pokora ...

ELEONORA: Izlet? Saj ne veš, kaj govoriš! 12. maja smo odšli iz Pariza in šele 4. oktobra prišli v Konstantinopol. Vsak dan na poti je enak vsakemu drugemu dnevu na poti, bilo jih je sto šestinštirideset in kot dobro veš, je Konstantinopol le malo čez polovico poti. Mesto je lepo, palače udobne, ampak ti Grki!

HENRIK: Kaj pa Grkinje?

ELEONORA: Kaj te brigajo Grkinje! Grki in Grkinje – imajo čisto svoje manire: ženske se takoj po poroki zapustijo, moških pa to nič ne moti, ker si poiščejo zabavo drugje. Še me smo bile ogrožene: Ludvikov brat Robert je moral eni mojih spletičen osebno pomagati pobegniti iz njenega stanovanja; lotil se je je sam stric cesarja Manuela.

HENRIK: Je pač tudi do Konstantinopla prišel dober glas o žlahtnih Francozinjah.

ELEONORA: A tudi do Francozinj je prišel glas o Grkih! Tako nam ni bilo skoraj nič žal, da gremo že po komaj treh tednih spet na pot. Pred nami so šli Nemci, ki so jim bizantinski vodniki dali napačne podatke o tem, koliko časa traja prečkanje anatolske puščave: največ osem dni, so se zaklinjali. In ko so vodniki ugotovili, da so se zmotili, so enkrat sredi noči kratko malo izginili. Nemški cesar Konrad je vzel živeža za osem dni, pot pa je trajala več kot tri tedne.

HENRIK: Nimam besed. To ni le izdaja, to je pokol!

ELEONORA: Poslušaj zdaj! Z žrtvami in zdesetkani so Sirijo vendarle dosegli v manj kot enem mesecu: mi, ki smo zaradi varnosti izbrali pot ob morju, pa smo za pol poti rabili štiri mesece. Poslali smo sle v Konstantinopol in prosili Manuela za ladje: najprej jih je obljubil, a jih ni poslal,

nato jih je poslal premalo, nazadnje pa se je Ludvik odločil, da greva z nekaj vitezi naprej v Antiohijo: končno naju je 19. marca tam sprejel moj ljubi stric Rajmond, antiohijski knez!

Eleonora vstane in steče z odra, Henrik se namesti na robu in gleda.

2. prizor

Antiohija.

Z ene strani pride elegantni Rajmond Antiohijski, z druge Ludvik, Galeran, Eleonora in križarji. Navdušena množica pozdravlja kralja in kraljico.

LUDVIK: Ponosni knez, se sme na kopno k vam?

RAJMOND: Presvetli kralj, pustiva puhlice!

Povejte raje, kje je deklica,
ki mi nekoč sestrična je bila,
zdaj pa že leta o njej poslušam,
da je kraljica vseh kraljic Evrope?

LUDVIK: Pred vami tu stoji.

RAJMOND: Ne vidim je.

ELEONORA: Joj, Rajmond, je kdo otročji bolj kot ti?

RAJMOND: Poklon, gospa, ne vem, če imel sem čast ...

ELEONORA: Da se ti ljubi ...

LUDVIK: Žena, kakšen ton!

ELEONORA: Gospod, ton tak, kot si zasluži ga.

RAJMOND: Od lepih žensk po dolgi plovbi
prijaznejših besed sem se naslišal.

ELEONORA: Menda da od vdov in desetletnih punčk –
le s plovbe vrnil si se ti in ne one!

imajo starše, brate, sestre, žene,
imajo otroke, komaj še rojene,
pa take, ki se igrati znajo,
in večje, ki že treba jih je ubiti,
saj v njih smo vžgali plamen maščevanja.
A njih kljub vsemu je le vedno več
in naši boji so vse bolj brezupni.
Je njihov bog močnejši od našega?
Je njihov boj pravičnejši kot naš?
Je Božji grob res vreden vseh teh muk?
Gre križar res naravnost gor v nebesa,
če je neverne ubijal za Boga?
Veš, kakšno razmesarjeno je truplo?
In kakšna je predsmrtna groza?
Predsmrtna groza vernih in nevernih,
vojakov, starcev, mater in otrok?
Enaka je predsmrtna groza vseh,
enako mrtvo truplo je na tleh.
Gre pot v nebesa res prek vseh teh trupel?
In kje so duše teh otrok in mater?
Nedolžne otroke Bog pošilja v pèkel?
Posiljene device druge vere?
Ti to lahko verjameš? Jaz ne več.

ELEONORA: Moj Bog, kaj pa zveličanje na grobu?
Kaj pa odpuščanje, ki ga prejme romar?
In poplačilo tudi na tem svetu?

RAJMOND: Na grobu? Poplačilo? Prosim te!

ELEONORA: Da tukaj se težko živi, razumem.
Da ni lahko med tujimi ljudmi
in da z vojakom smrt nenehno jaše,
zavedam se in mi zate je hudo.
Nečesa pa ne veš: da dolg imam,
ker po zaobljubi mojega moža,
da sprejme križ in gre v Jeruzalem,
dobila sem otroka. Po osmih letih.
Ja, po osmih letih jalove ljubezni.
Marija kmalu bo tri leta stara

in skoraj leto dni že nima mame;
kdo ve, če punčka še se spomni name?

RAJMOND: Bog, Aliénor, vsak svoj križ nosiva.
Morda plačujeva za grehe očetov,
morda drugače se ne da živeti,
če midva sva tako nesrečna?

ELEONORA: Tvoj oče, ded moj grehe je odplačal,
pokoril se je s pesmijo in z volilom.
Ne vem, zakaj bi naju to težilo?

RAJMOND: Imaš na vesti torej ti kak greh?

ELEONORA: Ni moj, a greh zato nič manjši ni.
Ko me svetnik clairvauxski odrešil je,
povedal mi je, da sva z Ludvikom
preblizu v krvnem si sorodstvu.
Pač, sprva najin zakon vsem je ustrezal
in z njim sta dve rodbini pridobili:
obema očeta sta na hitro umrla
in časa ni bilo za tehtanje.
Rešitev se je zdela brez napak
in še drug drugemu bila sva všeč.
Pri šestnajstih sva vladala državi,
prepričana, da najin je ves svet.
Pri šestindvajsetih za mano je
prekletstvo jalovosti in bolne vojne
zaradi Peroneline ljubezni.
Nazadnje nama se rodil je otrok,
no, hčerka. Sina očitno nisva vredna.
Zdaj pa smo leto dni na poti
in ženska zlepa ne zanosi,
če mož bolj vnet je romar kakor oče.
Ne vem, kaj bo, ko pridemo domov.

RAJMOND: Kako pa vidva se razumeta?

ELEONORA: Spočetka sreči konca ni bilo:
imela sva se rada kot otroka.
Zdaj je za nama več kot desetletje:

pričakovanja so se iztrošila
in nič jih ni nadomestilo.

Rajmond jo nežno objame. Ona zaihti in se ga čvrsto oklene.

*Med objemom dvigne glavo Galeran. Sumničavo gleda, nato na objem
med bratrancem in sestrčno opozori Ludvika.*

*Med Ludvikovim in Galeranovim pogovorom se Eleonora in Rajmond
pridružita Henriku.*

GALERAN: Ne želel bi soditi, veličanstvo,
a z našim tukajšnjim gostiteljem
je prav domača prva dama.

LUDVIK: Njen stric je vendar.

GALERAN: Vendar ni le stric,
je tudi zmnožek vseh vrlin moža:
postaven, hraber in prefinjen,
kar vse pogodu je kraljici.
(Pa tudi marsikaki drugi ženski.)

LUDVIK: Ne pretiravajte mi, Galeran.

GALERAN: Saj ne bi, če bi šlo le zame.
Knez Rajmond kajpak je naši strani,
na bojnem polju prvi izmed prav vseh.
Enako slišim, da velja pri damah:
pri njih se izkaže ne le na pogled,
saj v njem je vendar trubadurska kri:
kot meča vešč je tudi pesništva,
a to menda ni, no, le stvar navdiha,
temveč posledica bogate prakse.
Tako sem slišal med templjarji.

LUDVIK: Gospod! To bližnja sta sorodnika,
ki dolgo let se nista videla –
da ni vam domišljija prekipela?

GALERAN: Da le bi imeli prav, pa bo vse prav.

LUDVIK: Pustimo čenče, čakajo dolžnosti!

3. prizor

Pariz.

Ludvik odide, za njim Galeran in vsi razen Eleonore in Henrika.

ELEONORA: Šele kasneje sem izvedela za to intrigo.

HENRIK: Kaj je hotel s tem doseči?

ELEONORA: Mislim, da je konec koncev imel dobre namene. Mene je iskreno sovražil in jaz njega: on mene zato, ker sem Akvitanka in ker tako kot moji predniki vedno vse naredim po svoje, jaz pa njega sem črtila zaradi evnuške potuhnjenosti.

HENRIK: Evnuške?

ELEONORA: Ja, nisi vedel? Galeran je evnuh.

HENRIK: To pojasni marsikaj. Ni potuhnjen, ampak nepredvidljiv – pri teh ljudeh nikoli ne moreš uganiti, kaj jih žene: ni pohota in ni pohlep, saj ju ne morejo ne potešiti ne potomcem zapustiti. Ostane le oblast: tukaj in zdaj in še bolj za vekomaj.

ELEONORA: Kakšna oblast?

HENRIK: Popolna, nad telesi in nad dušami. Na telesa vpliva prek kralja, na duše prek papeža.

ELEONORA: Tudi do papeža še prideva ...

4. prizor

Antiohija.

Vrnejo se Ludvik, Rajmond, Galeran in drugi. Eleonora se jim pridruži, Henrik posluša.

Rajmond predstavi svoj načrt, pomaga si z zemljevidom.

RAJMOND: Res velika sreča je, da ste Francozi
in Nemci tukaj se sestali.

Poglejte: pot od Antiohije
naprej v Jeruzalem je ogrožena
kjer koli med Edeso in med Damaskom
in še naprej do Mrtvega morja.
Ne bom spominjal vas na to, gospodje,
da tukaj ste, ker Zengi turški
pred komaj tremi leti brez težav
je na božično noč zavzel Edeso.
Nam v prid pa je razklanost med brezverci,
saj tukajšnji se Arabci bolj kot nas
bojijo Turkov, ki jih vodi Zengi:
predlani jim je oče Ímad še grozil,
zdaj tu so čete Nur-ad-Dina.
Ker mu je očeta umoril suženj Frank,
zvest sin se Frankom hoče maščevati.
Njegova jeza ogroža romarje
in nas, ki tukaj nanje pazimo.
Dve kroni imata dvojno srečo:
sovražnika prijateljev potolči
in s tem dotolči dinastijo,
ki le za vojno je prišla na svet.
Z vso silo sprva udarimo v Edeso
in skupaj z borci iz Hame in Damaska
te Turke ženemo vso pot do Alepa,
morda ne ustavimo se do Mosula,
kjer glavi Nur-ad-Dina še dodamo
ostanke bratov Saif-ad-Dina in
nazadnje Kutb-ad-Dina – mi sledite?

LUDVIK: Ponosni knez, ker mora, romar bije,
ne ker to terja vojna logika.
Mi tukaj smo na Božji poti.

RAJMOND: Seveda ste, a tudi z vojsko brez primere.
Če vaše sile temu posvetimo,
da bo zaledje svetih krajev varno,
na vekov veke naš bo Božji grob.

LUDVIK: Mi tukaj smo na Božji poti.

RAJMOND: Kaj Bogu je lahko bolj všečno,
kot da je brez skrbi za sinov tempelj?
Prijateljev imamo tukaj malo,
njih cilji, hočeš nočeš, naši so:
dokončni izbris teh Zengijev bo zmaga
Damaska bolj kot naša – a to je prav:
najboljši ščit Jeruzalema je
močan in nam prijateljski Damask!

LUDVIK: Mi tukaj smo na Božji poti,
ne da bi iskali si prijatelje.

RAJMOND: Je možno, da se ne razumemo?
Sem bil nejasen?

LUDVIK: Božja pot je naša.

RAJMOND: O čem sem pa govoril jaz?

GALERAN: O vojni.

RAJMOND: Gospod, vi ste templjar, menih in borec.
Povejte, prosim, veličanstvu,
da le molitev ni dovolj za varnost.

GALERAN: Molitev ne, pač pa goreča vera.
Moj knez, da niste vi preveč domači
z ljudmi, ki druge vere so in krvi?

RAJMOND: Kako naj bom drugačen kot domač,
gospod, z ljudmi, ki tukaj so doma?

GALERAN: Pa saj ste pravi trubadur – kot oče!
Na srečo v boju niste sin njegov.

ELEONORA: Pokveka, pazi na svoj svinjski jezik!

LUDVIK: Ne moti nas!

ELEONORA: Da motim vas? Pri čem?
Pri izmikanju dolžnostim križarja?
Pri skrivanju pred bojnim metežem?

LUDVIK: Mi tukaj smo na Božji poti.

RAJMOND: Seveda ste na Božji poti,
a niste le nemočni romarji:
dolžnosti vaše so predvsem vladarske,
bremena blagoslova križa
nadeli niste si zaradi sebe,
pač pa zaradi bratov v Jezusu.

GALERAN: Le en križ je, tisti v srcu vseh kristjanov.

ELEONORA: In ti njegov si tukajšnji zastopnik?

LUDVIK: Zakaj si tukaj, žena?

ELEONORA: Pač zato,
ker sem kraljica Francije. Pa ti?

LUDVIK: To je vojaški zbor.

ELEONORA: Ni videti.
O vojni je govoril le moj stric.

LUDVIK: Bi nas lahko pustila same?

ELEONORA: Ti je nerodno mar pred mano?
Kaj skrivaš? Strah? Slab vpliv slabičev?
Zakaj pa je tu z nami vsa ta vojska?
Lepo moliti bo na Božjem grobu,
a naša je dolžnost ga varovati.

RAJMOND: Morda je kaj še, česar jaz ne vem?

GALERAN: Ja, je: naš cilj zasesti je Damask!

RAJMOND: Damask? Tam vladajo prijatelji!

ni malo plemičev in vitezov,
a njih je več desetkrat več.

GALERAN: Brezbožcev?
Kaj pa nam morejo brez vere?

RAJMOND: Usmiljeni bi nas le v morje vrgli,
a se bojim, da teh bilo bi malo.
Jeruzalem je naš lahko samo,
če si delimo ga s prijatelji.

GALERAN: Prijatelji? Brezbožnimi? Kako?
Vi, knez, premalo molite, bi rekel.

RAJMOND: Jaz molim, kolikor le morem, prav?
Dovolj pa tudi sem vojak, da vem,
da boj z Damaskom vodi le v propad.

ELEONORA: Ne vem, kaj ti si misliš, Ludvik,
a svojih vitezov ne dam za to,
da v boj bi šli z zavezniki. Pa ti?

LUDVIK: Zdaj, žena, mi pa tega je dovolj!
Pri priči spravi se mi izpred oči!

ELEONORA: Moj Bog, saj ta ne ve, s kom govori.

LUDVIK: Tišina, ženska! Hočeš mar v okove?

ELEONORA: Od kod ti ideja, da lahko me ukleneš?

LUDVIK: Ker sem tvoj mož, nesrečnica, zato!

ELEONORA: Si res? Kaj če še koga bi povprašal?

LUDVIK: Ne izzivaj sreče!

ELEONORA: Ludvik, gre za kri,
pomisli, v kakšnem sva sorodstvu.
Kaj če ne smem ti biti žena?

LUDVIK: Kaj?

ELEONORA: Razgrni si svoj rod in mojega.
In vprašaj kakšnega duhovnika,
kako to ureja kanonska justica.

LUDVIK: Pustite samega me, prosim, vsi!

*Vsi odidejo, razen Eleonore, ki odide k Henriku.
Ludvik poklekne in moli.*

5. prizor

Pariz.

ELEONORA: Mislila sem, da se mi bo zmešalo.

HENRIK: Tako so se vojskovali?

ELEONORA: Pa saj se niso, za to gre! Če bi se hoteli vojskovati, bi poslušali strica Rajmonda. Njegov načrt je bil odličen.

HENRIK: Odličen, a imel je eno pomanjkljivost: odvisen je bil od drugih.

ELEONORA: Tako kot jaz.

6. prizor

Antiohija.

*Galeran se vrne in poklekne k Ludviku. Čaka.
Eleonora in Henrik ju gledata.*

LUDVIK: Kaj hočete?

GALERAN: Služiti vam in kroni.

LUDVIK: Potem rešite me kraljice!

GALERAN: Pa ne nad Božjim grobom, veličanstvo.

Opravite dolžnosti romarja,
sprejmite usmiljenost zveličarja,
nato na vrsti novo bo dejanje:
predvsem pa moramo iz Antiohije.
Ta stric slabo deluje na kraljico,
zato ju treba je ločiti.
Predlagam, da to noč gremô na pot!

LUDVIK: To noč?

GALERAN: Takoj!

LUDVIK: Takoj?

GALERAN: Pred prvim svitom.

Vse dokler je kraljica Francije,
ste vi njen mož in torej gospodar.
Lahko si misli, kar si hoče,
a njeno je življenje vaša last
po Božji volji in pravu med ljudmi.
Ne bojte se oblasti – zgrabite jo!

LUDVIK: Prijatelj – naj zgodi se vse potrebno.

Galeran da znamenje z roko. Pridejo štirje zakrinkani vojaki, zgrabijo Eleonoro in jo zvlečejo z odra. Ludvik se pokriža in odide za njimi, Galeran ga spremlja.

Henrik ostane na robu odra.

Pride Rajmond.

RAJMOND: Ugrabljena! Med svojimi jetnica!

Če je med svojimi ... tako kot jaz.
Kaj sva pa mogla? Ti nesrečni norci!
Odpluti brez pozdrava opolnoči.
Otročje, kilavo, brezumno!
Bedaki. Kaj jih je prignalo sem?
Težave od doma so s seboj prinesli,
a ne le, da ne bodo jih rešili,
zapletli bodo se v železno mrežo,

ki se ne vda ne sili ne zvijači
in ki še času odreka oblast nad sabo.
Veliko srečo bodo imeli tisti,
ki živi pridejo nazaj domov,
nič več vedoč, zakaj so sploh odšli.
Nemočen sem – tako kot Alienor –,
obupan potnik na tej ladji norcev.
Vse moje delo teh desetih let
je razvrednoteno in pozabljeno.
Te svete kraje bi lahko si v miru
delili Judje, muslimani in mi:
morda bi sčasoma še ugotovili,
kako v različnih Božjih hramih
bogovi enake vere so doma,
čeprav imajo ime vsak svoje:
mi vsi jih za isto milost prosimo,
od njih vsi usodo in sodbo sprejmemo
in zanje v vojnah srečni umiramo.
Le malo, pa bi segli si v roké
in skupaj bi častili svete kraje.
Z udarom na Damask teh sanj bo konec:
vsak bog ves svet bo terjal zase,
češ da ga ustvaril je iz ničesar.
Iz ničesar ustvaril bedo, greh in pamet.
Za bedo greh edina je tolažba,
če o tem premišljaš, pa je le še slabše.
Je ta pomislek tudi Božji dar?
Če ni, je puščica iz peklenskih zubljev?
Sta dva boga se bila pri stvarjenju?
Le prvi dober in drugi je le slab?
Kaj pa če jih še več bilo je zraven
in vsak je vlekel pač na svojo stran?
Se pravi, da pri njih je kot pri nas:
vsak goni svoje, ker le to pozna.
In pri verah je enaka vsa zadeva;
od daleč so različni templji in šege,
od blizu navsezadnje vse je stvar ljudi,
ki sta življenje in svet nam le skrivnost.
Uteha mi je takšno modrovanje;
a kmalu več ne bo: napad Damaska

bo mene stal veliko več kot njih.
Verjetno kneževine, premoženja,
in čisto možno še življenja.
Obupno – in nič ne morem narediti.
Ukleščen sem med bolne želje drugih.
Obupno – in to po vseh teh letih ... Nič.

*Nekaj časa premišljuje, kaj bi naredil, potem počasi odide.
V zadnjem hipu priteče Eleonora, ga pokliče, a on je očitno ne sliši.*

ELEONORA: Rajmond!

Rajmond odide.

7. prizor

Pariz.

Eleonora se obupana obrne na Henrika.

ELEONORA: Si videl kdaj v življenju koga bolj plemenitega? Koga bolj modrega? Bolj usmiljenega, čeprav je v boju lahko premagal vsakogar? Pesnika, ki je bil sin pesnika! In moškega, ki je bil tako lep, da misel nanj ni bila greh, ker je bil svetnik.

HENRIK: Vse to je bil – in nič. Tako kot moj oče: danes mogočen vojvoda, ki kralju je postavljajl meje, jutri zemlja pod nagrobnim kamnom.

ELEONORA: Ko bi bil vsaj! Rajmond je izdan in zapuščen padel v boju z Nur-ad-Dinom, ta pa je njegovo glavo poslal kalifu v Bagdad. Niti groba nima ta plemič in junak. Za njim je ostalo le ime na ustih nas, ki se ga spominjamo. Kaj pa bo ostalo za nami?

HENRIK: Hm – to se sprašuje dama, ki ji je papež odprl vrata v spalnico ...

ELEONORA: To bilo je moje romanje: iz Jeruzalema v Rim, iznad Božjega groba v kraljevo posteljo.

HENRIK: Eleonora, poglej me: ne smem niti pomisliti, da si bila pred mano žena drugemu. Ta misel me požre in izpljune, izniči.

ELEONORA: Nisem bila žena: bila sem senca, nisem bila jaz, bila je druga ženska. Jaz živim šele od tedaj, ko sem spoznala tebe.

HENRIK: Čigavi hčerki pa sta Marija in Alica?

ELEONORA: Ludvikovi. In prva Bernardova in druga papeževa.

8. prizor

Rim.

Prideta Ludvik in papež Evgen III.

EVGEN: Mladenič, vaša čustva so globoka
in lepa in taka, kot je treba.

LUDVIK: A vendar sva po krvi si preblizu ...

EVGEN: Ponavljam, dragi moj: ni vse za vse.
Pri kraljih pač se včasih kaj spregleda,
ker je tako za vse bolj prav in laže.
To so po svoje dvojna, no, merila,
a mar ni kralj drugačne vrste človek?
Kar konec bodi tej debati!

LUDVIK: Se pravi, nama daste blagoslov?

EVGEN: Moj dragi Ludvik, blagoslov in željo,
da vodita mi Francijo v blaginji.
Zdaj še s kraljico se pogovorim,
nato pa mi lepo bodita, otroka!

Ludvik se umakne, Evgen pristopi k Eleonori in Henrik ter njo povabi k sebi. Eleonora oklevajoče pristopi.

EVGEN: Prijateljica, dama, src kraljica,
v veliko čast je starcu vas gostiti.

ELEONORA: Svetost, žal nisem vredna te miline;
predobri ste z otožno grešnico.

EVGEN: Zakaj otožna? In grešnica – zakaj?

ELEONORA: Šele Bernard me je opozoril,
kako preblizu sva si z Ludvikom.
Zdaj vem, da človek tistega ne vidi,
kar v danem mu trenutku ni po volji,
če stvar tako uredi, da to ne šteje.
Ta zakon je pomota, greh in pekel.

EVGEN: No, hčerka, kaj pa je tako hudo?

ELEONORA: Težko bi papežu kaj rekla o tem.

EVEGEN: A včasih temu ni bilo tako.

ELEONORA: Ne, ni bilo.

EVGEN: No, torej?

ELEONORA: Zdaj pa je.

EVGEN: Le kaj je? Dvanajst let sta poročena:
v tem času pač se marsikaj zgodi,
a človek se ne spremeni veliko.
Morda ljubezen ni več najbolj vroča,
a ne kraljica in še manj kralj ne ljubi
samo iz strasti in občutij, ljubih duši.

ELEONORA: Svetost, pri nama je narobe vse:
zaljubljenost in sreča prvih let
bili sta slaba dota za vsakdan.
Še hujši udarec pa bila je vojna
zaradi Peroneline poroke.

EVGEN: No, vendar ni še čas, da dela kraljev
bi kot človeške grehe merili.

ELEONORA: Saj vem, a Ludvik to drugače gleda.
Zanj jaz sem Eva, ki je odprla vrata

v globoko brezno svojevoljnosti,
on pa Adam, ki mu ostane le pokora.

EVGEN: Res, hčerka, vojna tvoj je velik greh;
čeprav ga Ludvik ti je odpustil
in očita sebi, ker ti je popustil,
namesto da bi te zaščitil,
tako da bi preprečil to dejanje
z odločnostjo krščanskega moža.
Verjemi, hčerka, strašno breme nosi,
zato da tebi je prihranjeno.

ELEONORA: On sebi očita, ker je meni ugodil?

EVGEN: Seveda. Saj dolžnost moža je,
da ženi odmeri prostor, ki ji gre.
Da ženska odločala je o vojni?
Moj Bog! A ker je bil s teboj predober,
preveč krvi se je prelilo.

ELEONORA: Saj vem, svetost, a naj da breme meni,
ki res sem povzročila to gorje!

EVGEN: Ti nisi kriva, ker ne moreš biti,
saj nisi vedela, kaj delaš.

ELEONORA: Bila sem zraven, ko je padel sklep.

EVGEN: Bila si zraven, a odločila nisi.

ELEONORA: Kako živeti s tem prekletstvom?

EVGEN: Tako, da veš, kaj važno je in kaj ne.
Ker nista več otroka kot nekdanj,
odnos med vama mora dozoreti:
ti moraš razumeti, kaj je kralj
in kdo je človek, ki te vdano ljubi.

ELEONORA: In Ludvik?

EVGEN: Kralj ti bo srce odprl
in nehal se trpinčiti zaradi
stvari, ki daleč so za nami.
Pred vama novo je življenje:
uživajta ga v dobro Francije
in v slavo večnega na nebu, amen.

*Evgen da znak in pride Ludvik. Eleonora v solzah steče k njemu in se
vrže na kolena.*

ELEONORA: Moj mož, moj dragi, Ludvik, dragi moj,
ubogi, dobri, uničeni moj mož!
Za vse sem kriva, prosim te odpuščanja,
dovoli, da nevredna služim ti
in si, nesrečnica, v solzah in trnju
spet tvoje spoštovanje pridobim!

LUDVIK: Kako trpel sem vsa ta leta
obupane odtujenosti med nama!

ELEONORA: Za vse sem kriva jaz!

LUDVIK: Ne, moj napuh,
saj nekaj, kar bilo je večje od mene
sem nase vzel!

ELEONORA: Predober si za mene!

LUDVIK: Zaslužiš boljšega!

ELEONORA: Ne v tem življenju.

EVGEN: Otroka, oba zaslužita počitek.
Pripraviti sem dal res lepo sobo,
na stenah so svilene draperije,
razgled se odpira proti morju
in pod večer prepletejo se nežno
vonjave obilja, ki z jesenjo pride.
Jesen je čas počitka, otroka,
pripraviti sem dal res lepo sobo,

morda že jutri bo pa spet pomlad.
Bog z vama.

LUDVIK: Lahko noč, svetost.

ELEONORA: In amen.

Evgen pospremi Eleonoro in Ludvika z odra.

HENRIK: O, ko nikoli bi ne bil izvedel,
da pred menoj bila je ljubljena!

Besno se ugrizne v pest in hlastno odide na drugo stran kot Eleonora in Ludvik – na robu se zaleti v Riharda Levjesrčnega, Eleonorinega in Henrikovega sina, ki pa je povsem podoben svojemu mrzlemu stricu Rajmondu Antiohijskemu.

Rihard, sin moj, si zdaj videl svojo mamo?

RIHARD: Ampak saj si vse to dobro vedel, preden si jo začel osvajati.

HENRIK: Kaj pa vem, kaj takrat sem vedel?

Henrik odvihra, Rihardu se pridruži Eleonora, zdaj v drugi, mnogo bolj ženstveni obleki.

ELEONORA: Vidiš, tako je bilo ...

TRETJE DEJANJE

1. prizor

London.

Rihard in Eleonora.

RIHARD: Tak zaljubljenec je bil stari, ko sta se spoznala!

ELEONORA: Zaljubljenec, ja, in to prečudovit: lep in zgovoren in načitan in poln življenja. Tak kot ti, Rihard, tak kot tvoj stric Rajmond, tak kot moji ljubi ranjki dedek, oče in starejši brat, bil je kot topel akvitanski zrak, kot svilnato bordojsko vino, kot živa voda iz pirenejskih hribov! Bil je ena sama luč, jaz pa sem že pol življenja ždela v temi.

RIHARD: Dolga leta je bil dober kralj.

ELEONORA: Ampak ni bil kraljev sin, zato ni znal kralja vzgojiti.

RIHARD: Ti si mu pri tem pomagala, kolikor si le mogla.

ELEONORA: Pomagala sem mu, kot si je zaslužil. Boljših otrok si ne more želeti oče, vdanejšje žene ni imel mož, ampak čisto sam je vse zapravil.

RIHARD: Kako se en človek v enem življenju tako spremeni, kot da bi bil drug človek, druge krvi in drugega boga?

ELEONORA: Kaj pa če se človek sam ne spremeni, temveč vsi in vse okoli njega? Oče, ki tekmuje s sinom, je najprej smešen, kmalu klavrn in potem otročji; kljubovanje času ni vrlina. Če je pri dvajsetih tvoj ves svet, bo vse, kar pride z leti, le še pot v grob. In Henrikov je res bil ves svet in ves svet ga je ljubil. Tako kot jaz. Ne, jaz sem ga najbolj! Popolnoma. Z dušo. S telesom. S pametjo. Z očmi, z rokami, z usti, vsa – moj Bog ... Od trenutka, ko sem ga prvič zagledala.

2. prizor

Pariz.

Na dvoru Ludvika VII. je zbrano plemstvo, med njimi tudi grofa Blois in Vermandois ter Bernard iz Clairvauxa, da bi rešili spor z anžujskim

grofom Geoffroyem Plantagenêtom. Geoffroya spremlja njegov sin, normandijski vojvoda Henrik, s seboj pa sta pripeljala še ujetnika, Ludvikovega poslanika Girauda Berlaija, razcapanega in v verigah. Ob Ludviku sedi Eleonora.

LUDVIK: Gospoda, z nami je anžujski grof,
ki prvič ga na dvoru spremlja sin.
Med nami se je marsikaj nabralo:
vazala sta preveč pravic si vzela,
da krona to bi mirno gledala.
In prikorakati na dvor z jetnikom
žaljivo je tako, da ni le izziv,
pač pa dokaz izgube pameti.
Morda ga sploh ne prepoznate?
Ta revež tu je dobri naš Berlai.

GEOFFROY: Res dober bil je borec, saj tri leta
je upiral našemu se obleganju.
Ti okovi so vojaški moči v čast.

LUDVIK: Ne vem, če kdo doslej tako je prosil,
da mu njegov vladar bi mero vzel.

GALERAN: Anjou, priznamo ti pogum brez para;
seveda pa vojaku ni neznano,
kako pogum, ki gre predaleč,
gre obenem v blaznost in v napuh poguben.
Preveč pogumni sami sebe
porazijo v imenu – samih sebe.

GEOFFROY: Soborec, skupaj sva se bila
za Božji grob in našo vero.
Ne vem, če je pogum bil kdaj ovira
vojaku, vojskovodji in plemiču;
vem pa iz izkušnje, da brez njega
premoč in pamet sta le orožji vojske,
ki v boj koraka, a ne ve, zakaj.

GALERAN: Prijatelj, sinu dal si Normandijo,
čeprav ni tvoja.

GEOFFROY: Nisem dal je jaz,
ker res ni moja; je pa tastova
in on jo dal je sinu svoje hčere.

GALERAN: Čigave hčere?

GEOFFROY: Kralja Henrika.

GALERAN: Res, Henrika? Mar tistega, ki Bogu
že šestnajst let za družbo je na nebu?
Vsaj upam, da je tam.

HENRIK: Ne žali ranjkih,
nevredna ostrine meča smešna smet!

GALERAN: Anjou, ta fant je čisto brez manir.
Po kom? Po materi in po tebi ne;
od kod se vzel je, da je tak divjak?

ELEONORA: Moj Bog, naj že usta mu nekdo zapre!

LUDVIK: Res, dragi Galeran, to je preveč!
Vsak vidi očeta v tem postavnem sinu.
Anjou, dolžan sem vam opravičilo,
ker so na mojem dvoru vas žalili.

GEOFFROY: Moj kralj, evnuh, ki rad bi žalil,
le cvili, da bi kdo ga sploh opazil,
potem pa bi namesto pljunka
si usmiljenje priprosil s svojo revo.

BERNARD: Zdaj rekli ste dovolj in še preveč –
za vas, suroveže, je kralj preblag!
Ti, Galeran, si ne zaslužiš kute,
za tebe, Anjou, pa je vsak sin predober,
če take stresaš o menihih.
Na tla – in to oba! Prosita milosti!
Menihu Bog bo dal pokoro,
ti, Anjou, pa sam razmisli o svoji.

Galeran in Geoffroy pokleneta.

4. prizor

Pariz.

Pride Ludvik. Z Eleonoro se namestita okrog prestolov.

LUDVIK: Želela govoriti si z menoj?

ELEONORA: In tudi se dogovoriti.

LUDVIK: Še malo pa bo mimo petnajst let,
kar skupaj sva na tronu Francije.
Bi rekla? Petnajst let?

ELEONORA: Za vsak dan vem
in vsaka je minuta težja.
Povej mi, Ludvik, kaj želiš si
od jutri, pa od pomladi, ki prihaja,
od leta, ki spet bo se zavrtelo,
potem pa še eno in še eno in še in še in še ...
Moj Ludvik, moj gospod, ni konec dni,
za naju spet lahko posije sonce,
če znala bi začeti znova – sama.
Vsaksebi, zase, svoj, v življenje novo:
ti ženo si dobiš, ki da ti sina,
jaz pa se umaknem v Akvitanijo.

LUDVIK: Samota ljubša ti je kakor
ostati z mano?

ELEONORA: Ni samota
in nisi ti, kar hočem ali nočem.
Če nekaj se ne spremeni, znoriva
in pogubiva domovini
obeh rodbin, ki sva ju združila.

LUDVIK: Če mi pustiš obe dekleti,
lahko že danes greš.

ELEONORA: A kam naj grem?
Pustim ti otroka, ti pa meni pusti,
da ostanem akvitanska vojvodinja.

Ne bom kraljica, bom pa tvoja oblast,
tvoj zvest vazal; naj vojna bo ali mir,
na strani tvoje krone in Francije
lahko se na Akvitanijo zaneseš!

LUDVIK: Kaj vse sva skupaj skozi dala, žena,
že pol življenja poročena!
In kaj sva za vse to dobila?
Dve punčki, žalostni kot midva sama,
čeprav je vsaka zase čudovita,
je vendar že pogled na njiju,
pogled na vir gorja za tebe in za mene,
saj sta in ti in jaz obe nesrečnici.

ELEONORA: Bi šli drugače poti najini,
če otroka bi dobila po poroki?
Če Bog bi sina nama podaril,
ko sva bila si edina želja,
edina skrb pa najino veselje?

LUDVIK: Kdo ve, zakaj ljudje izgubimo se;
kako in iz česa zraste obzidje,
ki je med dvema dušama močnejše,
kot je okrog mest, kjer biva tisoč duš.
Ko se konča ljubezen, ni več nič;
ko pa sovraštvo se poleže,
živi naprej se, kot da je bil nič,
kar v smrt je gnalo toliko ljudi.
Ko umre sovraštvo, se rodi življenje,
ko umre ljubezen, spet je človek sam.

ELEONORA: Moj mož, odslej boš moj prijatelj;
med nama vzknilo skupno je gorje,
zato zamere ne gojiva,
pač pa zahvalo lepim časom
in milost za prizadejano húdo.

LUDVIK: Vse dobro, draga!

ELEONORA: Bog te spremljaj!

LUDVIK:

Amen.

Eleonora odide na eno, Ludvik na drugo stran, Rihard ostane spredaj ob strani.

5. prizor

London.

K Rihardu pride Henrik.

RIHARD: Takih nevest danes ni.

HENRIK: Sine, takih nevest ni bilo ne prej ne pozneje. Tvoj stari je imel največjo srečo na svetu.

RIHARD: Osvojil si najslavnejšo žensko krščanskega sveta.

HENRIK: Slavno itak, ampak ti ne veš, kako je bila takrat lepa. Tvoje sestre so krasne punce, ampak nikoli nisem videl tako lepe ženske, kot je bila tvoja mama takrat, ko sem se ženil z njo.

RIHARD: Bog se usmili ženina, ki mislil bi drugače!

HENRIK: Ja, seveda, ženina, ki bi mislil ... Ne gre za vtis, otrok! To je bila ženska v najbolj polnem razcvetu, ne več mladenka, a še vedno sveža kot pomladno jutro, ki pa ob tem ni le obet naslade, temveč radosti in zadovoljstva, ki s časom se samo krepi. Veš pa prav tako dobro kot jaz, da je tvoja mama poleg te skladnosti in nenasitne voljnosti tudi neizprosna vladarica in ljubiteljica poezije in vseh drugih izbranih reči. Že misel na življenje z njo je bilo verjeti v nebesa, na katera ni treba čakati dlje kot do poroke.

RIHARD: Zakaj si potem tako zavozil vajin zakon?

HENRIK: Počasi, fant, nisem ga ravno zavozil. Prvih petnajst let sva preživela v popolni sreči. Povej pa mi nekaj: kdo v ljubezni misli na prihodnost? Ko sem šel k njej v Poitiers, nisem mislil ne na angleško krono ne na naslednike. Hotel sem le njo ...

Henrik odide k prestolu, sede ob njegovo vznožje in čaka.

6. prizor

Poitiers.

Pride Eleonora. Henrik je sprva ne vidi, ona ga nekaj časa naklonjeno gleda.

ELEONORA: Pozdravljeni, gospod! Kako pa tokrat ste našli pot do mene mimo straž?

HENRIK: Gospa! Na uradnem sem obisku, čeprav sem svoj opravek kar jaz sam; no, tega razen vam govoril nisem. Začeti je težko, potem bo šlo ... Gospa! Jaz sem, kar sem, in tudi imam, kar pač imam, tako kot vi – veliko. Pa to ni nič: kar res bi rad – ste vi! Saj vem, da hitrih sem besed in meča, bojim se, da bi se ne osmešil; ne sanjam, lepše pa ni v pravljici – pri tem pa imam v rokáh še marsikaj: vi vojvodinja ste akvitanska, jaz vojvoda sem normandijski. Grofica tukaj ste v Poitiersu, čez Loaro moja je grofija Anjou; enakovredna torej sva nekako, čeprav sem jaz po svoje smrkav pob, vi pa velika ste bili kraljica. Kot vidite, se malo mi zatika, vsaj dvoje hkrati bi povedal rad: najlepša ženska ste, kar sem jih videl! Tako! To je bila bolj važna stvar, saj spati mi ne da že leto dni. Želim si le ležati z vami in jesti z vami in vaš glas poslušati, nato pa vam s poljubi vzeti dih in v tihi temi pozabiti, kdo sem in kaj in kdo ste vi, kraljica. Ker, tudi tega omenil nisem, bom kmalu, kaže, kronan v Angliji. Ja, ampak o tem zato ne govorim, ker kaj naj z Anglijo brez tebe?

Kako naj kralj bom brez kraljice?
Seveda, ženo bi že kje dobil –
a nočem žene, ampak tebe, Eleonora,
ker s tabo zmorem osvojiti vse!
Razumeš? Skupaj nama nič ne more
ne Ludvik ne nobeden drug. Boš moja?

ELEONORA: Sem tvoja in ti si moj in svet je najin!

Strastno se objameta.

To veš, da imam v Parizu hčerki?

HENRIK: Oh, ja, seveda, tudi jaz vsaj dva
otroka sem dobil, res ne v Parizu,
vsaj upam.

ELEONORA: Kar bilo je, zdaj več ni.
Še nekaj pa ne vem, če veš?

HENRIK: Povej!

ELEONORA: Želim si biti s tabo od dne in od ure,
ko sem te prvič videla na dvoru.
Zaljubljenim pa v mojih letih
pomagat pride včasih tudi pamet.
Tako priznati moram ti še nekaj:
še bližji si po krvi mi kot Ludvik –
z njim sva bila v četrti stopnji,
med nama pa celo je tretja.

HENRIK: Če bi problem bila le bližnja kri,
bi danes Ludvik vnuke s tabo zibal.
Na jutro po poroki mi poveš,
če tokrat bolj rešljiv ni ta problem,
čez nekaj let pa bo premalo prstov,
da bi preštela najine otroke!

Objeta stečeta z odra.

7. prizor

London.

Prideta dvajset let starejša Eleonora in Henrik in predstavljata svojo družino.

ELEONORA: Marca 1152 sem bila razvezana od Ludvika, maja sva se s Henrikom poročila.

HENRIK: Leto pozneje se je rodil prvorojenec Viljem, po mojem pradedu Viljemu Osvajalcu ...

ELEONORA: ... in po mojih očetu in dedku akvitanskemu.

HENRIK: Leto kasneje sva bila kronana za angleškega kralja in kraljico.

ELEONORA: In naslednje leto se rodil je Henrik!

HENRIK: In še naslednje Matilda.

ELEONORA: Prav takrat, ko triletni Viljem je nesrečno umrl.

HENRIK: Že leto kasneje pa je z nami bil že Rihard, rojen za božič v moji Akvitaniji.

ELEONORA: In leto za njim še Geoffroy.

HENRIK: In nato še Eleonora ...

ELEONORA: ... in za njo Johana ...

HENRIK: ... in nazadnje John.

ELEONORA: V trinajstih letih štirje korenjaki ...

HENRIK: ... in tri lepotice.

ELEONORA: In tako kot rasla je družina, je tudi kraljevina.

HENRIK: Najinega Henrika sva zaročila z Margareto Francosko, Ludvikovo hčerko iz njegovega drugega zakona s Konstanco Kastiljsko.

ELEONORA: Moji in Ludvikovi, se pravi francoski, hčerki pa sta bili poročeni v Šampanjo in v Blois.

HENRIK: Vse sva postavila na svoje mesto: po Ludvikovi smrti bi francoska krona pripadla njegovi hčerki, torej najini snahi, torej nam.

ELEONORA: Francija in Anglija združeni pod Akvitanijo in Normandijo.

HENRIK: Potomci Viljema Osvajalca ...

ELEONORA: ... in Viljema Trubadurja ...

HENRIK: ... bi vladali od Škotske do Pirenejev ...

ELEONORA ... in od Rena do Atlantskega oceana.

HENRIK: Vse sva postavila na svoje mesto.

ELEONORA: Imela sem vse: ljubimca, moža in oblast, zemljo, otroke in prihodnost. Imela sem vse.

HENRIK: Vse je bilo tako, kot je treba.

ELEONORA: Potem pa je Ludvik udaril nazaj.

HENRIK: Ta nič, ta menih, ta zdriz je po sedemindvajsetih letih zaplodil sina! Po skoraj treh desetletjih vodenega šprickanja, po štirih hčerkah in (vsaj) petih milijonih molitvic se ga je Bog nazadnje naveličal in mu je iz tiste žice na drugi strani riti v tretjo ženo Adelo Šampanjsko iztisnil sina. Meni pa pokazal jezik in me pahnil na kolena.

ELEONORA: Ne žali Boga!

HENRIK: Kaj pa naj? Naj snujem umor? Naj zdaj še jaz začnem moliti? Ali naj si najdem drugačno zabavo, kot je politiziranje s staro babo?

*Henrik besno odvihra z odra.
(Eleonora odide k Rihardu.)*

da oblast preda le, komur ga je volja,
da lega, h komur ga je volja,
in da ne vlada po postavi Božji,
pač pa tako, kot mu je udobno.
Zato bo skušal se ločiti od mene,
ker nisem več koristna ne kot ženska
in ne kot imperialni vzvod moči;
vas pa bo skušal spreti med seboj,
ker ve, da šibki boste vsak za sebe.
Na to bo igral, kdo kralj za njim postane,
in to bo tisti, ki mu bo podložen,
ki se ne bo postavil kakor kralj,
pač pa kot najbolj slinast hlapec.
Nevaren je, za nas in za Anglijo,
zato ga je potrebno odstaviti.

Pride Viljem Marshall.

MARSHALL: Kraljica, veličanstvo, hitro v beg!
Nad nas gre dvajset tisoč plačancev.

HENRIK ML.: Čigavih?

MARSHALL: Kralja Henrika!

ELEONORA: Ta norec!
Na globlje dno ne gre – res, plačanci?

MARSHALL: Res, veličanstvo, dvajset tisoč jih je
in vse se umika jim s poti.

ELEONORA: Norost!

MARSHALL: Ne čakajte, na pot, pri priči!

ELEONORA: Pojdímo!

HENRIK ML.: Krila bova tvoj umik!

Eleonora in Marshall odideta na eno stran, Henrik ml. in Rihard popri-meta meče in se obrneta na drugo, od koder istočasno vdre Henrikova vojska.

HENRIK: Orožje iz rok! Ničesar vama nočem,
vem, da bila sta zapeljana.
Vse bomo pojasnili in se zmenili,
saj upam, da med nami ni zamer,
kar je med mano in vašo materjo,
pa naj ne vpliva na razmerje
med kraljem in poštenimi sinovi!

HENRIK ML.: Kako si mogel nas napasti,
za Boga, s plačanci na lastni zemlji?

HENRIK: Moj dragi, kaj pa naj bi storil?
Naj bi mar sklonil glavo in se predal?
Če je od pravice močna bolj krivica,
se mora kralj ji podrediti?
Če uporna žena in nehvaležni sin
ga skušata s prestola vreči,
čeprav za to ni drugega razloga
kot sla po oblasti – kaj naj naredi?
Po Božji volji podeljeno krono
naj odložim zato, ker se tako
je zahotelo moji ženi,
na prestol pa mudi se sinu?
Ker sta za svojo stvar navdušila
par plemičev in bivšega moža,
zato naj vda se kralj in tiho gre?
Morda – a ta kralj ne, vsaj zlepa ne!
Zato pa plačanci, ker poštenjake
zvabili ste med svoje puntarje.
Udari, Bog, te poštenjake,
ki izdajo kralja in tebe, Stvarnika!

Na oder privedejo uklenjenega ujetega viteza. Tesno okrog njega štirje plačanci.

Govori, siromak, kje je kraljica?
Če bo po moje, to ne bo več dolgo.
Pa z glave to čelado pred vladarjem!

Stopi k vitezu, da bi ga udaril. Vitez sname čelado in izkaže se, da je bila v viteza maskirana bežeča Eleonora. Tedaj se previdno prikaže še Marshall.

Nesrečnica, na izdajo zdaj še laž!
Sinova, glejta, kaj je tu pred vama –
kraljica, ki je izdala kralja,
in mati, ki je otroke vzela očetu.

ELEONORA: Kaj ti si meni vzel, pa se ne vprašaš?
Bila sva prvi par krščanstva,
zdaj pa sva le še smešna prepirljivca,
ki ščuvata na drugega potomce,
visoke plemiče in duhovnike,
zato da bi se huje prizadela,
ne da bi od tega kaj koristi imela.

HENRIK: Korist bi imela, če bi dala mir!

ELEONORA: Ni mar mi za koristi ne za mir,
družino hočem in želim moža!

HENRIK: Ta čas je odšel: šest let sem pustil te
na svoji zemlji biti svoja.
Ker tebi to je očitno vse premalo,
se boš odslej več bavila s seboj:
iz Akvitanije greš v Anglijo,
s svoje zemlje v mojo ječo:
v njej boš morda premišljevala,
kako lahko drugače bi ravnala,
če ne bi mislila le nase.

ELEONORA: Le nate mislila sem in na otroke!

HENRIK: Čigave otroke? Ludvikove?
Saj res, sinova, marsikaj se izve,

če človek je pripravljen poslušati.
Na primer tole: vajina polsestra
morda je vama tudi teta.

ELEONORA: Ti si zblaznel.

HENRIK: Pomota: bi zblaznel,
če to novico izvedel bi pred leti.
Potem pa ko napadla si s sinovi,
ne vem, zakaj z očetom bi ne legla?

ELEONORA: Ti res verjameš, da je to mogoče?

HENRIK: Ne vem, kaj je mogoče, kaj pa ne;
a zdaj spomin prebuja se, da me oče
pred tabo skušal je svariti,
ko videl je, kako sem vnel se zate.
Stvari so včasih videti drugačne,
če jih drugače si pogledaš.

ELEONORA: Takrat ko sva se prvič srečala,
bila francoska sem kraljica,
ti pa fantič z veliko domišljije.
Kaj če na to te je opomnil oče?
In če ti drugega ni dosti ostalo,
za fantazije si še vedno ... vnet ...

HENRIK: Morda je res, da kdaj si kaj domišljam,
a ti me vedno znova presenečaš.
Po prvi izdaji laže gre naprej.

ELEONORA: Ti izdal si mene, jaz le vračam ti.
Da o meni marsikaj se govori,
si vedel, preden si me prvič videl.
Če si me vzel navzlic tem govoricam,
na svoj račun zapiši slabo izbiro.
Bog ve, da razen s tabo in z Ludvikom
z nobenim tretjim nisem legla,
ljubila pa le tebe sem – do dneva,
ko mene si zavrgel in družino.

HENRIK: Želim si, da bilo bi res, kar praviš.

A moja sodba vseeno ostaja:
odslej boš pod nadzorom v Angliji.
Mladosti cvet se resda je osul,
tvoj dar za spletke pa se še krepi.
Kar nekaj let naj mine, preden spet
prenesem, da mi prideš pred oči.
Vi, Marshall, se lahko zanesem,
da varno spravite jo v grad Old Sarum?

MARSHALL: Moj kralj, kraljici vdan sem kakor vam:
razdalja obema jezo naj shladi,
da krona še svetleje nam zasije.

HENRIK: Naj bo, kot praviš!

ELEONORA: Bodi pameten
pa se vse skupaj nam še v dobro obrne.

Marshall odpelje Eleonoro.

HENRIK: No, mi, sinova, pa zdaj govorimo
kot resni in odgovorni knezi!
Priznam, da zadnja leta bolj na kratko
sem vaju držal, saj iskal sem pot,
ki skupna očetom je in sinovom.
Zdaj, upam, sem jo našel. Tukaj smo
in karte odprte so na mizi.
Kot vsak želita si več vpliva in zemlje,
več premoženja in še več oblasti.
Lahko dam vama, kar pripada meni,
le krona moja ni, ampak je od Boga.
Če dam jo z glave, s tem ne jemljem sebi,
saj krona je od neba – to da jo in vzame.
Kar dal bi vama kot ljubeči oče,
ki popusti neučakanosti sina,
bila bi le kupčija s tujim blagom.
Šele takrat je kralj zares vladar,
ko se zave, kako se obvladovati.
Bodimo modri, pa se najde gaz,

ki nas pripelje tja, kjer vsem bo dobro;
kdor gre prehitro, hitro tudi pade,
kdor najde ubran korak, pa daleč pride.
Sinova! Proslavimo ta dogovor!

Popelje ju z odra. Iz zaodrja se zasliši zvok burnega slavlja.

9. prizor

Salisbury, grad Old Sarum.

Eleonora je več kot deset let v hišnem priporu. Po pričevanjih je v pozno starost ohranila pokončno držo, lepoto ter s svojo neutrudno dejavnostjo izražala življenjsko moč, ki se je v letih samote še okrepila.

ELEONORA: Že več kot desetletje sem ujeta med te stene, na tem otoku, kjer ne poznajo ne poletja in ne zime, in v tem zavoženem zakonu, ki ga Cerkev noče razvezati, Bog pa ne končati z mojo ali Henrikovo smrtjo. Namesto da bi se veselila, kako rastejo vnuki, žalujem za svojim smešnim prvim možem. Dobri Ludvik! Vsem je hotel le dobro, celo sinovom človeka, ki mu je ukradel ženo. Seveda se da reči, da se je zadeva zanj prav srečno razpletla. Njegov Filip je zdaj že štiri leta na prestolu in Henrik enako pije kri, kot mu jo je zadnja leta Ludvik. In obema pri tem pomagajo moji fantje, Henrik mlajši, Rihard in Geoffroy. Kako je to neumno! Že deset let fantje terjajo od Henrika več denarja, in ker jim ga ne da, prosijo za pomoč Francijo, ta pomaga pa predvsem zato, da jezi Henrika; on pod pritiskom seveda malo popusti, da kateremu od fantov grad ali dva in nato skupaj naklestita kakšne Francoze, potem je že jesen in vsi čez zimo ližejo si rane, spomladi pa na novo: Henrik potrebuje sredstva ali zemljo za kakšne nezadovoljne plemiče in laže vzame sinu kakor komu drugemu, in že je spet ogenj v strehi in zabava do jeseni. Kako je to neumno! Vnukov pa nobenih in nobenega tehtnega snovanja in nobenega pomembnega osvajanja. Ene same domače zamere in domači pretepi. Tako so Plantagenêti po moško jalovi!

Pride Rihard.

RIHARD: Mama, zdrava!

ELEONORA: Srce moje! Sem spet prosta?

RIHARD: Ne, mama, še mnogo hujšo vest prinašam. Tvoj drugorojenec in moj brat Henrik je mrtev.

ELEONORA: Je padel v boju?

RIHARD: Umrl je med vojnim pohodom, a ne v boju. Nenadoma je zbolel, ranocelniki mu niso mogli pomagati in je ugasnil.

ELEONORA: Rihard, moj Rihard, pojdi vprašat arhidiakona v Wells: predvčerajšnjim sem mu zaupala svoje sanje – to bila je strašna slutnja: tvoj brat Henrik leži s sklenjenimi rokami in na roki nosi prstan z dragocenim safirjem. Smehlaj se riše na njegovem lepem obrazu, a zelo je bled. Na glavi ima kar dve kroni: ena je tista, ki jo je nosil, ko mu je oče namenil Anglijo, druga je iz snovi, ki je smrtnikom neznana, in je iz tako čiste svetlobe kot sveti gral. Kaj pomeni takšna krona, brez začetka in brez konca, če ne večne blaženosti? In kako lahko razumemo tolikšno jasnost, tako čisto in tako sijočo, če ne kot glorijo nesmrtni sreče? Ta druga krona, ki je bila lepša kot vse, kar se na tej Zemlji lahko prikaže našim čutom, kaj je bila drugega kot tisto, “česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človekovo srce ni prišlo, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo“. To sem sanjala, kot bi bilo res, ni še teden dni od tega.

RIHARD: To je bilo znamenje, mama! Pred smrtjo je Henrik prosil, da so ga položili na gola tla, posuta s pepelom, nato je zvestemu Viljemu Marshallu dal svojo križarsko opravo in ga zarotil, da namesto njega roma v Jeruzalem, nazadnje pa poslal prošnjo očetu, naj osvobodi tebe. Nato je mirno izdihnil, spravljen z očetom in z Bogom.

ELEONORA: Moliva, da bi bila tudi najina zadnja ura tako svetniška!

Poklekmeta in se zatopita v tiho molitev. Eleonora preplete njune prste, nato začne vstajati. Še vedno ga trdno drži.

Vse to pomeni, da boš zdaj angleški kralj ti, Rihard. Ti, na božič rojen v Akvitaniji, ti boš in angleški kralj in grof anžujski in vojvoda normandijski in akvitanski. In tako kot moj dedek Viljem Trubadur in stric Rajmond in tako kot jaz boš tudi ti šel v Jeruzalem in tam postal največji junak krščanskega sveta! Ti, moj Rihard, Rihard Akvitanski Levjesrčni!

RIHARD: To je moja edina želja – a kot si napovedala, oče še vedno spletkari: po Henrikovi smrti je terjal, da Akvitanijo odstopim Johnu.

ELEONORA: Johnu? Pa saj je še otrok!

RIHARD: Vse dela, kot si napovedala: poskuša spreti nas med sabo.

ELEONORA: Pa si pristal?

RIHARD: Seveda nisem.

ELEONORA: In on?

RIHARD: Je nazadnje rekel, da ker si k hiši Akvitanijo prinesla ti, bo zahteval od tebe, da jo vzameš nazaj od mene in jo daš Johnu.

ELEONORA: To se bo pa načakal!

RIHARD: In da boš, če to storiš, svobodna. Če ne pristaneš, pa si poišče novo nevesto in nove dediče dobi, ti in mi pa ostanemo brez vsega.

ELEONORA: Ni boljšega bilo moža ne očeta
ne kralja, kot je Henrik bil.
In slabšega ne bo, kot Henrik je.

10. prizor

Bonmoulins.

Prideta Henrik in Filip Avgust Francoski. Henrik se je za razliko od Eleonore močno postaral.

FILIP AVGUST: Kako lepo, da spet sva skupaj!

HENRIK: Lepota, pravijo, je stvar okusa.

FILIP AVGUST: Veščina izbrane konverzacije
pa včasih ni le meč manir za dvor.
Je tudi pogajalska taktika,
še zlasti tistih v slabšem položaju.

HENRIK: Mladenič, tudi sam sem v tvojih letih
že nosil krono in že sem znal z ljudmi.

Gre pač za to, da sam imaš v rokah
več, kot si drugi sploh lahko predstavlja.

FILIP AVGUST: Potem pa me zelo zanima,
kaj je, da jaz si ne predstavljam:
seznam vazalov mojih nima konca,
od tvojega pa niti ni začetka.

HENRIK: Dovolj, fant, da najprej počastim
spomin na dragega mi Ludvika,
bolj vdanega Gospodu, kot smo mi,
bolj veščega v zadevah vladanja,
predvsem pa taktičnega umika.

FILIP AVGUST: Se boste torej taktično umaknili?

HENRIK: Nasprotno: v roki imam enkrateno adut,
ki iz dveh prijateljev, kar sva bila,
napravi bližnja si sorodnika.

FILIP AVGUST: Že moja sestra Margareta
in tvoj naslednik Henrik sta bila
si obljubljeni za sveti zakon,
enako kot sta Rihard in Adela,
tvoj drugi sin in moja druga sestra.
Težko bila bi bolj povezana
in globlje v težke spore zakopana.

HENRIK: Zato je čas za nov družinski pakt:
kaj če namesto Riharda se jaz
oženim s tvojo sestro Adelo?

FILIP AVGUST: Moj Bog, imaš vročino, Henrik?
Mož v tvojih letih misli na slovo,
ne na ženitev – s sinovo nevesto!
Kaj če bi rekla, da te ideje
ti nisi izrekel, jaz ne slišal?

HENRIK: Fantiček, to ni ideja, to je dejstvo:
Adela me je vnela kot nobena
in jaz še vedno znam ustreči ženski.

Gre le za to, da midva to urediva
tako, da prav bo za obe kroni in za kralja.

FILIP AVGUST: In kaj bi torej rad od mene?

HENRIK: Da midva skupaj poskrbiva,
da od Akvitancev se razvežem
in v zvezo stopim s tabo in s Francijo!

FILIP AVGUST: Si že s kom drugim rekel kaj o tem?

HENRIK: Samo z Adelo.

FILIP AVGUST: Pa z Eleonoro?
In Rihardom? Pa s kom iz Cerkve?

HENRIK: Prijatelj, to se tiče le nas treh!
Kar sprejmemo mi trije, naj velja
kot dar za Francijo in Anglijo:
dva kralja in med njima ena vez.
Družini dve, deželi dve – a ena kri.

FILIP AVGUST: In Rihardu boš dediščino vzel?

HENRIK: Ne morem vzeti, česar nisem dal.
In kdo bo dajal izdajalcem
in ženi, ki na očeta ščuva otroke?
Če ti si za, urediti da se vse,
še zlasti ker je to vsem v interesu.

FILIP AVGUST: Bojim se, starec, da grdo se motiš.
Lahko se vdaš, lahko pa prosiš me,
da se pred zadnjo bitko še spoveš.

HENRIK: Zavračaš me?

FILIP AVGUST: Zavračamo te jaz
in tvoja lastna neblaznela kri.

Pride Rihard.

RIHARD: Zdaj vidim jasno kakor beli dan,
kar se doslej je zdelo neverjetno.

Odvrže svoj pas z mečem in poklekne pred Filipa Avgusta.

Kralj Francije, prisegam ti zvestobo
dežel, ki so na tvojem in so moje.
Vazal pa te v zameno prosim,
da v nuji mi pomagaš in me ščitiš.
V tem naj usliši naju dobri Bog!

Filip Avgust pobere Rihardov meč in ga z njim napravi za svojega viteza.

FILIP AVGUST: V tem naj usliši naju dobri Bog,
moj Rihard, saj prijatelj si mi in brat.

HENRIK: To žal ne bo držalo, kajti brata
bi naj imela skupne starše.
A če že vidva nista brata,
morda sva midva si bratranca,
če imava skupno polovično sestro.
Ni izključeno, da ni moj oče
naredil hčerke ženi tvojega.

RIHARD: Lahko še nižje padeš, podli kotel,
ki v sebi toliko si strupa skuhal,
da manjšega že davno bi pogubil.
Zaradi sile svojega telesa
dočakal si, da bo nagrobni kamen
namesto slave ti klesal posmeh.

HENRIK: Posmeh nikoli, kvečjemu sočutje
do kralja, ki nič kriv je sam ostal.

RIHARD: Kaj je, si blazen ali zloben,
da v tvoji glavi vse tako je iz tira?
So te nazadnje ujeli tvoji grehi?
Pri dvajsetih si ukradel ženo,
pri štiridesetih si umoril škofa,
pri skoraj šestdesetih pa si sinu
nevesto brez sramu onečastil.

HENRIK: Adele nisem onečastil,
med nama je ljubezen!

FILIP AVGUST: Bruhal bom.

HENRIK: Zaveži jezik, poba! Jaz sem kralj!

RIHARD: Ne boš več dolgo.

HENRIK: Je to grožnja?

FILIP AVGUST: Zakaj? Narava pač gre svojo pot.

HENRIK: A človek tudi vpliva na naravo!
Kaj če te, Rihard, razdedinim?

RIHARD: In kaj? Umreš brez dedičev? Sam veš,
da to pomeni, da bom vseeno kralj.

HENRIK: Če Adela ne povije dediča,
še vedno imam še sina Johna:
od nekdanj bil je najzvestejši sin,
pa naj najmlajši bo po meni kralj!

FILIP AVGUST: Kako bilo je včasih, žal ne vem,
a zdaj je John na naši strani.

HENRIK: Kanalja, lažeš!

FILIP AVGUST: Kaj bi imel od tega?
Vsem bo v korist, če bomo stvarni,
tako kot John: zakaj bi vezal se
na padlega in umirajočega
vladarja, pa čeprav njegov si oče?
Tvoj konec, Henrik, ni več daleč.
Nič ti ni ostalo: ostal si brez ljudi,
brez oblasti in brez spoštovanja.

HENRIK: Mehkužni časi, ljudstvo nehvaležno,
vrednote poteptane in oče izdan.

Rimljan bi sina nepokornega
ubil ob prvi neposlušnosti;
naš Bog, ki uči, da hudo odpuščamo,
pa nas očete je požensčil,
da kot cvileče mamice crkljamo
sinove, ki nazadnje nas požro.
Tak svet ne bo več dolgo – in vi še manj,
ki me še živega tiščite v grob.

RIHARD: Pustiva siromaka: naj se cmeri,
če komu se ga ljubi poslušati.

Rihard in Filip Avgust odideta.

Henrik se prime za srce in med naslednjim monologom vidno ugaša.

HENRIK: Prekletstvo in sram na zmaganega kralja!

Ostal sem sam. Pred mano je še sodba
o tem, kaj čaka me v brezkončnosti.
V teh letih res se je nabralo grehov:
napuh seveda, no, ne brez razloga;
pohlepen nisem, to je točka zame;
najgloblje me pahníla je pohota,
a ker sem ženskam pač pogodu,
so mi pri tem nemalo pomagale;
ni dvoma, bil sem vedno nagle jeze;
požrešnost ni med mojimi slabostmi
in čisto nič ne muči me zavist,
lenoba pa je zadnja med stvarmi,
ki bi se jih mi dalo očitati.
Od sedmih – trije, ni slabo za kralja.
Kako pa jo s krepostmi odnesem?
Razumnost, srčnost, zmernost in pravičnost
so zdaj mi bolj, zdaj manj uspevale:
če zdaj za mano ni nikomur žal,
je teža očitno bolj na strani manj.
Po drugi plati pa le redko
podložniki vladarja radi imajo;
če že, za kratko, kadar jim popušča;
gre skupaj s tem poklicem, tu ni kaj.
Na koncu čakajo kreposti Božje:

ljubezen, vera in upanje – tu padem,
da globlje omahnil ni nihče pred mano,
ko izdihnem, grem naravnost v pèkel.
Še pred nedavnim bi lahko se odpravil
kot križar osvobajati Božji grob,
a raje sem naprej se vdajal grehom.
Poskušal sem se odkupiti z denarjem,
kar je vse skupaj še poslabšalo:
denarja pač lahko nakrade vsak,
za vero pa gre umret le verna duša.
Zdaj konec je, življenje sem zavozil,
na drugi strani pa me čaka
obsodba na trpljenje v večnosti.

Umre.

Ko izdihne, pride k njemu Rihard in mu zatisne oči. Za hip pomoli, nato hitro vstane in odide.

Z druge strani prideta Eleonora in Eleonora Kastiljska, Eleonorina in Henrikova hčerka.

ELEONORA: Vidiš, hčerka, tako je umrl tvoj oče.

E. KASTILJSKA: Ga je res zapustil tudi John?

ELEONORA: Ne. Ampak Henrik je bil že tako na koncu, da tega ni več zmogel preveriti.

E. KASTILJSKA: Se pravi, da ga je pokopala Rihardova laž?

ELEONORA: Ne, to pa ne. V resnici sta imela prav – če bi hotel Riharda razdediniti, ne bi smel čakati. Šel pa je predaleč z Adelo ... tako kot po svoje Rihard s Filipom ...

ČETRTO DEJANJE

1. prizor

Burgos.

Eleonora in Eleonora Kastiljska.

E. KASTILJSKA: Kako je to prišlo na dan?

ELEONORA: Ljudje so govorili, da sta nerazdružljiva: jedla sta z istega krožnika, pila iz istega kozarca, spala v isti postelji.

E. KASTILJSKA: Ja, vse to je prišlo tudi do nas v Kastilji.

ELEONORA: Ljudi pač zanima, kako padajo ljudje: in višji so, globlje padejo.

E. KASTILJSKA: In kako si ti vedela, kaj je res in kaj ne?

ELEONORA: No, vse seveda ni prišlo do mene – a ne glede na vse drugo je nekaj mesecev za Henrikom umrla Filipova žena Izabela: pri porodu so izdihnili novorojena dvojčka in nesrečna mati. To je streznilo tako Filipa kot Riharda in za pokoro sta se lotila priprav na odhod v Sveto deželo.

E. KASTILJSKA: Toda Filip je vendar že imel naslednika.

ELEONORA: Ja, nesrečno Izabelo, živela ni niti dvajset let, a že pri sedemnajstih je povila bodočega kralja.

E. KASTILJSKA: Ne ti ne jaz nisva imeli te sreče.

ELEONORA: Nisva kot deklici rodili kraljev, sva jih pa gledali odraščati.

E. KASTILJSKA: Mama, gledala si jih odraščati in umirati!

ELEONORA: Gledala sem jih odraščati in vladati – in biti ljubljen zaradi njihove plemenite iskrenosti. Rihard je bil z enako strastjo dober, pogumen in ljubeč, kot je bil grešen in skesan.

E. KASTILJSKA: Ti si bila zraven pri tisti nesrečni spovedi v Messini?

ELEONORA: Jaz ne, zato pa vsi angleški in francoski križarji. Prišla sem nekaj dni prepozno. In z mano njegova nevesta ...

2. prizor

Messina.

Cerkveni prag. Pride do pasu goli kralj Rihard in pade na kolena.

RIHARD: Nikdar ni živel bolj zavržen človek!

Tako kot oče sli ne znam se upreti,
tako kot oče upiram se naravi;
moj oče si je vzel nevesto mojo,
jaz pa njegovemu sovražniku
pridružil sem se ne le z vojsko,
ponudil sem mu tudi svojo zemljo
in dušo plemiča, ki čaka,
da kmalu bo postal angleški kralj.
Do tukaj ni bilo še nič narobe:
potem pa Filipa in mene
je doletela nepopisna sreča;
ta sreča sva bila drug drugemu.
Edino sama sva želela biti,
vse drugo pusto je bilo in odveč.
Zavesti v plamenečem srcu,
da ljubemu dajati sebe
je več, kot pa si podrediti svet,
enako sladke so bile besede,
dotiki, objemi in nežnosti brez konca,
ki se jih ne bi naveličala,
če ne bi Bog za grehe najine
s pokoro udaril najinih družin!
Moj oče bil je grešnik hujši od naju,
a v istem mesecu je umrla tudi
Matilda, moja prva sestra;
moj dragi Filip pa je kmalu ostal
brez žene, ki je umrla pri porodu
nesrečnih dvojčkov v prvih dneh pomladi ...
Je obupan kes dovolj za takšne grehe?
Je možno, da je Bog tako predober,

kot je temota greha pregloboka?
Dovolil sem, da strast me vodi
in zoperstavil se naravi.
Sodomo je zadela strašna kazen,
požrli v ognju so jo lastni grehi.
Imam jaz čas še za pokoro?
Gospod, naj padem v boju za tvoj grob,
naj moje grehe umije kri nevernih
in naj junaštvo moje bo navdih
prihodnjim neustrašnim križarjem!
Naj moja pot konča se ob Tvojem grobu!
Težak je boj, o, Bog, s skušnjavami.
Pač človek, rojen v grehu, greh živi,
a vendar greha ni si izmislil človek.
Zakaj si, Bog, človeka ustvaril
po svoji sliki, ne pa pameti?
Zakaj si dal mu silno moč strasti,
razsodnosti pa le za toliko,
da se poti v pekel zaveda,
da ga v trenutku užitka peče vest
in da naslado ima za kazen Božjo?
Živali prav tako poznajo kralje,
a nimajo ne greha ne vesti
in ne Boga, ne pêkla, ne nebes.
Spoznati sebe je le vir trpljenja,
spomin na grehe pa pekel na zemlji.
Bi mar bilo nam lažje iz dneva v dan
pozabljati, kar smo storili včeraj?
Bi še bili ljudje brez želj in
brez upanja, da jutri bo vse boljše?

Nekje vmes pride Filip Avgust. Rihardova spoved mu očitno ni všeč. Ko ga Rihard opazi, ga goreče nagovori.

Prijatelj, brat, junak, ponosni kralj!
Pridruži se mi na kolenih,
da skupaj prosiva Boga odpuščanja!

FILIP AVGUST: Ne vem, o čem se izpoveduješ,
ne vem, katera stiska te mori;

je to mar strah pred bližnjim bojem,
je strah pred bližnjo zadnjo sodbo?
Le sin device je brez greha rojen;
rešitev nas je milost rešenika,
ki si prislužimo jo z vdanostjo
in ne z donečimi besedami.
V srce globoko gleda Bog in vidi,
kaj kaže se na licu in na jeziku,
kaj peče v drobu in kaj razžira dušo.
Pokrij svoj sram, skušnjavca v sebi išči,
pokore pa ne delaj pred ljudmi,
pač pa v samoti upaj na odziv Boga.

RIHARD: Moj kralj, soborec, tolažnik in rabelj,
zaslužil sem si tvoj in Božji bes,
zaslužil sem očetovo prekletstvo
in nisem vreden svoje kraljevine.
Ne odrekaj pa mi ti ljubezni svoje,
ker le za njo in le od nje živim.

FILIP AVGUST: Dovolj je, slišiš?

RIHARD: Gluh sem od ljubezni.

FILIP AVGUST: Dovolj je!

RIHARD: Meni ne.

FILIP AVGUST: Ne smeši se!

RIHARD: Pred kom? Ljubezen ni nikomur smešna,
lepota in vdanost v duši sta brez para
med vsem, kar nam je dano doživeti.
Zato le ti se smešiš, ker jo blatiš,
nesrečna duša, ki bežiš pred sabo.

Filip Avgust si sname ogrinjalo in z njim pokrije Riharda.

FILIP AVGUST: No, prav, saj prav imaš, seveda,
ko se umiriš, se pa pogovoriva ...

RIHARD: Se torej končno strinjaš z mano?

FILIP AVGUST: Brez dvoma, prav imaš, seveda.

RIHARD: Je spet med nama vse tako kot prej?

FILIP AVGUST: Brez dvoma, vse, kar mirno, greva, no.

Filip Avgust objame Riharda čez rame in ga odvede z odra.

3. prizor

Burgos.

Eleonora in Eleonora Kastiljska.

E. KASTILJSKA: Tako ga je obrnil?

ELEONORA: No, Rihard je bil pač še vedno blazen od ljubezni.

E. KASTILJSKA: In kdaj točno si prišla ti?

ELEONORA: Na vso srečo le nekaj dni kasneje.

E. KASTILJSKA: In s tabo Rihardova nevesta Berengarija?

ELEONORA: Ja, nesrečnica. Rihard se je čez noč tako zaljubil vanjo, kot je zasovražil Filipa, ko je spoznal, da ga je ta izdal.

E. KASTILJSKA: Namesto da bi mu bil hvaležen, ker je vsaj nekdo mislil namesto njega!

ELEONORA: Ljubica, moški so bitja strasti, misleča bitja smo me, ženske.

E. KASTILJSKA: Hočeš reči, da je Filip po žensko rešil vso zadevo?

ELEONORA: Poglej, Filip je sin svojega očeta: Ludvik je bil blag, včasih popustljiv, na koncu pa je večinoma dosegel, kar je hotel.

E. KASTILJSKA: Morda sta si bila pa preveč podobna, ti in Ludvik?

ELEONORA: Morda – z vašim očetom pa premalo. Čeprav, vidiš, otroke imava pa krasne!

E. KASTILJSKA: Berengarija najbrž o tem ni tako prepričana.

ELEONORA: Oh, ja, Berengarija, tako kot jaz je šla za možem v Sveto deželo in tako kot jaz ničesar ni prinesla od tam.

E. KASTILJSKA: Čeprav je bila ona tam kot žena prvega med junaki, ti pa z ekipo nerodnih pobožnjakarjev.

ELEONORA: Rihard si je res ustvaril slavo brez primere: pa tudi sovražnike.

4. prizor

Sveta dežela, pred Aškalomom.

Križarji oblegajo mesto. Hrup bitke izza odra.

Pride od bitke zamazani in izčrpani Rihard z izdrtim mečem, z njim Viljem Marshall in drugi.

RIHARD: Kdaj misli v boj avstrijsko blagorodje?

Mu naj angleški kralj postreže zajtrk?

Kaj če bi moj oproda mu razložil,

da v borbo greš drugače kot na dvor?

Požirek vode, hitro, moram v bitko!

Podajo mu velik meh, hlastno pije, nato ga poda Marshallu, ta malo odpije in ga poda še drugim.

Rihard si medtem že zateguje jermene oklepa.

MARSHALL: Poglejte, veličanstvo, Avstrijec gre!

Nastopi vojvoda Leopold Avstrijski s spremstvom. Napravljen je kot za na parado ...

RIHARD: Presvetlo vojvodstvo, prav dobro jutro!

Je noč bila vam mila, sen krepčilen?

In zdaj že na sprehodu, pred kosilom?
Vi res ste zgled za vso krščansko vojsko,
v ponos mi je, da z vami nosim križ!

LEOPOLD: O vas sem slišal marsikaj, Anglež;
kako si očetje in bratje menjate
neveste, žene in tople brate.
Očitno Filip je spoznal zablodo,
za tebe pa je greha še premalo.

RIHARD: Poslušaj me, si križar ali baba?
Si sem prišel gobcat pikantnosti?
Bi rad še kaj izvedel o družini,
ki že stoletje daje križarje?

*Rihard Leopoldu zbije pokrivalo z glave, Marshall ga zadrži, da ga ne
pobije na tla. Rihard besen pljune in se utrujen sesede na tla.*

LEOPOLD: O, Bog, kristjani, glejte križarja,
ki roko dvignil je nad romarja!

MARSHALL: Molčite, siromak, gre vam za glavo!
Moj kralj se bije več kot leto dni;
če takšna bi vsaj dva bila med nami,
bi danes stali pred Bagdadom;
tako, kot je, pa ni več daleč dan,
ko bomo ostali brez ljudi in zalog.
Tedaj sovrag nas bo porinil v morje,
a le če bo do nas usmiljen –
drugače pa bo pot v nebesa bridka,
saj nam izstavljen bo račun za grehe
stoletja križarskih barbarstev.

LEOPOLD: S poti, ti hlapec! Terjam zadoščenje,
ki plemiču pripada za žalitev.

Iz ozadja se zasliši nejeverne vzklike, priteče oproda.

OPRODA: Sam sultan, veličanstvo, je prišel.

Rihard se pobere in se poskuša urediti za sprejem sultana Saladina, ki nastopi z dvema spremljevalcema, vsi so v razkošni dvorni opravi. Rihard zavzame kraljevsko držo.

RIHARD: Mogočni sultan, dobrodošel!
Mi tvoj prihod naznanja čas premirja?
Če da, si me razveselil še s tem;
če ne, pa vseeno je vojaku v čast,
da mu nakloni svoj obisk vladar!

SALADIN: Presvetli kralj, predober si z menoj!
Na obisku vendar ti si, ne pa jaz.
Imaš mar ti družino tukaj?
Je tu tvoj dom, kjer čakajo te žene,
kjer vrišč otrok je radost, ne nadloga,
kjer znani so ti obrazi in običaji
in kjer nad tabo je vladar le Bog?

RIHARD: No, če sva že tako natančna,
bi tudi tvoj dom tukaj stežka našla.

SALADIN: Ni treba za besede se loviti,
prijatelj iz dežele daljne!
Naš prerok je bil v eni noči
tako v Jeruzalemu kot pri Bogu,
kalif Omár pa je osvobodil mesto
in ga podaril dušam vseh ljudi,
ki v njem so našli živega boga.
Doklér je v njem Bizanc imel oblast,
so Judje pred obzidjem žalovali,
naš Alah pa za njih še obstajal ni.
Od Omarja je pet stoletij
sožitje vladalo v teh krajih,
kri prvi so prelili križarji.
A odkar je mesto v naših rokah spet,
Jeruzalem je vez med verniki,
ki jih ime boga ne moti.

RIHARD: Uboga vera, ki tako ji manjka
gorečnosti, da strpnost pridiga.

SALADIN: Uboga vera, ki le s silo seje
in s strahom učvrščuje svoje nauke.
Veš, takšna vera kaže se na prsih,
namesto da gorela v srcih bi.
A nisem tukaj, da bi modroval,
visoki kralj, pač pa da te povabim,
da pred odhodom sveto mesto obiščeš.

RIHARD: Odhodom? Kdo naj šel bi in kdaj in kam?

SALADIN: Prijatelj, nisi vendar resno mislil,
da v večnost se podaš iz naših krajev?
Res borec si, ki ni mu para,
in če bi vojne odločali junaki,
pred tabo v strahu klečal bi ves svet.
A v vojni zmaga se na več načinov:
lahko nabral si več ljudi in zalog,
lahko si bolj zagret za svojo stvar,
lahko pa tudi pametno se zмениš –
vam križarjem ni uspelo nič od tega.

RIHARD: Kako da ne? Ne znate šteti?
Vsak križar, ki je šel v nebesa,
je vsaj tri vaše prej poslal v pekel!

SALADIN: Za vsakega prišli so trije novi;
med tvojimi pa bolj kot vera
je močno čustvo domotožje.
Menda še ti razmišljaš o vrnitvi,
saj si nabral dovolj si slave.

RIHARD: Kje to si slišal?

SALADIN: Med ljudmi.

RIHARD: Laži!
Laži, samo laži!

SALADIN: Pa saj je vseeno.
Če res želiš si slavno smrt za vero,

z veseljem vse potrebno priskrbim.
Težava je, da to ni moja stvar,
premirje sklepa se na višji ravni:
v Jeruzalemu so nas obiskali
trgovci z novci iz Genove in Benetk.
Saj veš, da tukaj ste se vojskovali,
pri tem pa prav nič gledali na stroške;
ker žal nobena vojna ni zastonj,
so v njej na kocki poleg idealov
osišča materialnega sveta.
In ti gospodje so spoznali,
da bolj koristen jim bo mir kot zmaga.

RIHARD: Miru ni v vojni, če nekdo ne zmaga!

SALADIN: Ne bo držalo, no, po svoje pač –
a nujno ni, da zmaga vojska.
Iz svete vojne boste odnesli
odpustke, brazgotine in spomine,
manj srečni tu pustili so kosti,
življenje pa naprej gre svojo pot
in z njim koraka gospodarstvo:
ta vojna ni nikomur več donosna,
če ni dobičkov, pa gre iz tira svet,
zato se sklep glasi takole:
Takoј vzpostavi se premirje
in križarji se vrnete domov.

RIHARD: Kako?

SALADIN: Po najhitrejši poti,
za ladje je že poskrbljeno.

RIHARD: Ne menjaj teme, zvitorepec!
Miru ne sprejemem, vidiva se v bitki!

SALADIN: Moj dragi, bitk je konec.

RIHARD: Zame ne!

SALADIN: Ti in jaz ne odločava o teh stvareh.

Ostal si brez denarja in moštva;
lahko greš v zadnjo borbo smrt iskat,
morda ti kdo izmed tvojih bo sledil,
a tu bo sínov islama dežela,
najsi to sprejmeš najsi raje umreš.
Nas več je in tukaj naši so domovi,
za dom pa več žrtvuješ kot za grob:
četudi grob je Božji in dom človeški,
spopadamo ljudje se in ne bogovi.
Za tebe in za vojake tvoje
tako kot za vse romarje za vami
je pot od morja do Jeruzalema
zavarovana in ti moj gost boš v mestu.
Tako je vojne konec, Bog je velik!

RIHARD: Ostanejo pa nam obalna mesta?

SALADIN: Tako je, saj je vsem koristen trg.

RIHARD: Koristen? Trg? Vse to trpljenje,
vsi ti napori le za kramarijo?

SALADIN: No, od te ima vsak med nami kaj koristi:
od česa pa živimo, če ne od poslov?

RIHARD: Ponosni sultan, nisem v položaju,
da bi lahko ne strinjal se s teboj:
težko pa bi primerjal trgovino
in sveto vojno za Jeruzalem
ter za odrešitev naših grešnih duš.

SALADIN: Je sveta vojna, če so njene žrtve
otroci, ženske in kmetje brez orožja?
Ne hiti mi odgovarjati, kralj Rihard:
med potjo do Jeruzalema
lahko premisliš to vprašanje
o grobu in o ljudeh.

RIHARD: Trdo postavljaš
vprašanje o svetem in človeku:

a vendar je razlika med življenjem
Boga in ljudi.

SALADIN: Življenje je življenje,
le dokler traja, pa četudi Božje;
čaščenje groba smrt povečuje.
To nam bo ostalo po stoletju vojn.
Odloži orožje in romaj po odpuščanje,
potem pa odpluj domov in Božjo slavo
ponižno zadoščuj z dobroto.

RIHARD: Amen.

SALADIN: Še to: prišel si v izgubljeno vojno,
ničesar si ne smeš očitati.

RIHARD: V ponos mi je, da sva se srečala.

SALADIN: Lahko pospremim te v Jeruzalem?

RIHARD: Ne, hvala, na to pot ne morem.
Ne smem vstopiti v mesto, kjer ostaja
Odrešenikov grob neosvobojen.

SALADIN: Razumem in spoštujem to odločitev.
Naj spremlja dobra sreča te na poti!

RIHARD: In tebi bodi vlada v svetih krajih
vir radosti in ne breme zrelih let!

*Skleneta obe prekrižani roki, se priklonita drug drugemu in nato odideta
vsak na svojo stran.*

*Rihardu sledi Marshall, Leopold ostane sam. Videti je precej izgubljen.
Nazadnje odhiti v Rihardovi smeri.*

5. prizor

Burgos.

Eleonora in Eleonora Kastiljska.

ELEONORA: Tako so se s prihodom jeseni končale križarske vojne. Njen zmagovalec Saladin je živel le še do pomladi, največji junak krščanskega sveta, moj Rihard, pa je po nesrečni plovbi več kot leto dni prebil v jetništvu.

E. KASTILJSKA: Kako se reče tisti luknji?

ELEONORA: S poškodovano ladjo so prepluli vse Adrijsko morje, nato pa dokončno nasedli med Benetkami in Oglejem, kjer jih je proti pričakovanju prijazno sprejel vazal tistega mrzkega vojvode Leopolda, grof Mainard Goriški. Bilo je tik pred božičem: poskušali so se prebiti čez Alpe, a so obupali pred visokimi gorami onkraj Drave. Edina pot je vodila okrog gora, proti vzhodu do Donave in nato navzgor na Zahod. Jezdili so brez prestanka, podnevi in ponoči, in nazadnje je Rihard, izčrpan še od naporov vojne, tako zbolel, da so se blizu Dunaja morali ustaviti. In tam ga je Leopold nazadnje izsledil in prijel.

E. KASTILJSKA: Ta Leopold je bil res gnida: ni si drznil samo dvigniti roke nad križarja, temveč celo nad največjega junaka med njimi.

ELEONORA: Pri tem pa je bilo ne le življenje, tudi imovina slehernega križarja pod osebno papeževo zaščito. Leopold in njegov cesar Henrik Hohenstaufen sta igrala nevarno igro – a resda za enormen vložek. Zmešalo se jima je od obeta nepredstavljivega bogastva.

E. KASTILJSKA: No, si pa zato spet enkrat na svoji strani imela papeža.

ELEONORA: To pa to – ampak koliko pisem sem morala napisati, in kakšnih! Takole sem mu napisala: “Nikogar niste poslali, da bi kaj ukrenil, čeprav vas je to v solzah in na kolenih prosila vsa dežela; tako se med ljudstvom širijo govorice in tako kopni ugled, ki ga uživa Cerkev. In čeprav ste meni trikrat obljubili, da nemudoma na pot gre papeški legat. Če bi moj sin ne bil v težavah, bi se kardinali topli, kdo bo smel k njemu, saj vsi dobro poznajo njegovo velikodušnost do predstavnikov Cerkve ... A zdaj vidim, da so obljube kardinalov le sladke besede; morda ni več daleč dan, ko bo konec katoliške edinosti!” Tako sem mu napisala! Kakšna sramota! No, nazadnje je Leopolda le izobčil in Filipu Francoskemu zagrozil z isto kaznijo, če bi se skušal polastiti Rihardove zemlje na celini ali na otoku. In nazadnje je še vsem cerkvenim posestim izdal ukaz, naj vse, kar morejo, prispevajo za odkupnino.

E. KASTILJSKA: Kako so mogli postaviti takšno odkupnino – četrtno letnega dohodka! Sto petdeset tisoč mark v srebru!

ELEONORA: Ja, ampak, veš, sto tisoč sem morala prinesiti osebno, za petdeset tisoč pa so dovolili odlog, a smo morali za poroštvo v Kölnu pustiti dvesto vitezov. Vsega skupaj je nanese štiriintrideset ton srebra – sem že pozabila, koliko ladij smo potrebovali za srebro in koliko za zaščito. Kakšna flota je bila to! Za plovbo decembra so bile ladje posebej opremljene in posadke okrepljene z do zob oboroženimi vitezi. Pripravljeni smo bili tako na pirate kot na mornarico mrzkega francoskega kralja!

E. KASTILJSKA: Ampak ta lisjak se je odločil za drugačno taktiko.

ELEONORA: Ne bi verjela, če ne bi doživela: skupaj z Rihardovim lastnim bratom, mojim sinom in tvojim bratom Johnom je Filip Avgust ponudil več, če ga obdržijo v ujetništvu. Naravnost v brk papeževi zapovedi in volji ljudstva. Nemec pa ni takoj pljunil jima v črni duši, temveč je neskončna dva tedna tehtal, kaj mu je storiti. Jaz in moji ljudje, angleški in akvitanski škofje in plemiči pa smo v sosednji hiši sedeli na štiriintridesetih tonah srebra. Dva tedna nas je pustil čakati.

6. prizor

Köln.

Eleonora, z njo Viljem Marshall.

ELEONORA: Da moški bi bila, in to mlad vojak!

Ne ustavila bi me stotnija borcev,
tako planila bi na te stremuhe,
ki se na hrbtu križarja redijo
in iz zločina delajo profit.
So mar kristjani ti, ki to trpijo?
So kralji ti, ki kralja žalijo?
Sem mati jaz, ki ne izgubim razuma
in ki tej bandi ne populim src
in jih postrežem za večerjo
izobčencem in blaznežem in cipam,
ki ne vedo, kaj kralj je, kaj pa greh?
A kaj če bi med njimi tudi jaz

spet našla mir in si obnovila vero?
Bi mi vsakdanja reva slehernika
olajšala trpljenje, ki pozna
ga le kraljica in mati kralja?
Vsak človek pač dobi svoj del trpljenja,
a revež zoper to ne more nič,
vladar in plemič pa se usodi upirata.
Vse sem storila, kar bilo je možno;
kaj če je vse bilo premalo?
O, dobri Viljem, vi povejte,
je mar še kaj, na kar smo pozabili?
Če kralj je talec, sila ni na voljo.
Če sin je kralj, le mati ni dovolj,
da bi iz jetništva ga rešila
z denarjem, s čari ali kar z zvijačo.
Če talec križar je in ječar kristjan,
je svet iz tira, saj je res postalo,
kar moralo bi biti nemogoče.

MARSHALL: Molite, veličanstvo, Bog je uteha,
ko človek več ne ve, kje iskal bi pot.

ELEONORA: Če boste dočakali moja leta,
spoznate, da molitev je le bergla
za tiste, ki jim drugega ni ostalo.
In ko je človek star, kot zdaj sem jaz,
zaveda se, da Božja volja
doumljiva ni nam in da je najbólj
pobožno zase poskrbeti
in lastni cilj kot Božjo voljo vzeti.
Ko bi ga z mečem mogla osvoboditi,
bi se ne spraševala, kaj si misli
niti oče, niti sin, ne Sveti duh!

Pride Leopold Avstrijski.

LEOPOLD: Kraljica mati, hvalite Boga!
Vaš sin je prost in kmalu bo pri vas.

ELEONORA: Poslušaj me, ti blatnih jezer grof:
doslej molitve so zalegle malo,

rešile so srebra ga polne ladje.
A vendar nisem izgubila vere –
odslej molila bom za maščevanje.

LEOPOLD: Pri tem sem vam lahko za dober zgled:
vaš sin me užalil je pred Akro
in prej prišla je šansa za revanšo,
kot sem si drznil jo pričakovati.

ELEONORA: In hkrati z njo vozovnica za pekel.

LEOPOLD: Pustiva teološke teme:
vas naj vrnitev sina veseli,
jaz pa bom svoje dni namenil temu,
da bo srebro porabljeno koristno.
Poglejte, Rihard gre!

Pride Rihard.

RIHARD: Bog, mama, zdrava!

ELEONORA: Moj Rihard, končno spet na mojih prsih!
Si zdrav, je vse, kot mora biti?

RIHARD: Vse leto in dan mi ni bilo slabo:
ječarji so bili prijazni
in jaz sem vračal jim velikodušno;
razšli se bomo kot prijatelji.

LEOPOLD: Pa mene zmerjata kot hudodelca.

RIHARD: Kaj iščeš tukaj, gnida? Izgini,
sicer še križarja zavedeš v greh!

LEOPOLD: Kraljica, niste sina podučili,
da kot ubijanje je greh napuh?

RIHARD: Izobčenec iz svete Cerkve
gotovo se spozna na grehe
in prav zato kristjanu je neznosno,
če znajde z njim se v istem kraju.

ELEONORA: Besede niso nič, dokler so govor:
oba dovolj sta govorila,
dejanja pa prihodnost bo sodila.
Pojdiva, Rihard, Anglija te čaka.

Držeč se za roke odideta na proscenij. Leopold odide.

Samo da spet si prost, zdaj vse bo dobro!

RIHARD: Saj veš, da, mama, če bi šlo le zame,
ne pustil bi se ujeti živ tem psom.
A hujša kazen jih zadane,
ker s križarjem so kupčevali,
kot če le v boju bi ga pokončali.

ELEONORA: Že več kot sedemdeset štejem let
in videla sem marsikakšen greh –
a kar si moral doživeti ti
in s tabo tvoja kraljevina,
z obema pa krščansko občestvo,
kaj takega ne pomni zgodovina!

RIHARD: A vendar, mama, tolikšno pomoč,
kot si tako jo hitro zbrala,
so zmogli dati le prijatelji,
zavezniki družine in krone,
ki z njimi si delimo blagoslove
te mile zemlje, sonca, zraka in vode,
ki delo daje jim življenje,
pogum pa jim dodaja vrednost.
O, mama, zdaj na čelu naše vojske
bom storil vse, da bo odkupnina zame
ponovno priborjena nam nazaj.
Še nekaj tednov je do praznika
vstajenja našega Gospoda:
dotlej opravim vse priprave,
na pomlad pa se čez kanal poda
mogočna vojska Levjesrčnega,
da bo rojakom zvestim povrnila
vse stroške moje osvoboditve.

Največ plačala bo francoska krona
dvoličnega izdajalca Filipa,
ostali pa po delu svoje krivde;
krščansko bomo poplačali
tako dolžnike kakor upnike
in Anglije ne bo si drznil nikdar
še tak junak izzvati v vojno, mama,
če želel bo obdržati živo glavo.

ELEONORA: Ti, Rihard, si moj orel, moj ponos:
če to bilo je sploh mogoče,
te še poplemenitila je krona –
kot lok napet te čaka kraljevina,
da dvigneš jo v višave nove slave!

RIHARD: Ja, mama, in kri ponosnih Akvitancev
zdaj z osvajalsko silo nas Normanov
na novo bo pisala zgodovino ...

ELEONORA: ... ki bo veljala od Škotske do Toleda
in od Bordeauxa pa do Rena.
Tvoj oče bil je nenasitna duša,
a preden je pod težo grehov padel,
je svojo žlahtno kri povezal z mojo,
in to mu daje odvezo vsaj na Zemlji,
v molitvah pa želim mu, da pokora
očisti dušo mu bremen življenja.
Zdaj končno vse je spet na svojem mestu:
ti boš kot kralj postal le še bolj slaven,
jaz pa se umaknem v Fontevrault k počitku.

RIHARD: Naj se uresniči tvoja volja, mama!

*Poklekne, ona ga poljubi na čelo.
Rihard odvihra z odra, Eleonora se vrne k Eleonori Kastiljski.*

7. prizor

Burgos.

Eleonora in Eleonora Kastiljska.

ELEONORA: Sledilo je pet čudovitih let: ti si srečno vladala z Alfonzom na Kastiljskem, Rihard je uresničil vse svoje napovedi in postal še bolj priljubljen kralj, predvsem pa je pravična kazen doletela tako Leopolda kot Hohenstaufna: Leopold je zaradi padca s konja umrl, še preden je bilo leto naokoli, Hohenstaufen pa čez tri leta.

E. KASTILJSKA: In tedaj so krono svetega rimskega cesarstva ponudili Rihardu?

ELEONORA: Ja, nasitili so se častihlepja Hohenstaufnov in zato za naslednika niso potrdili cesarjevega brata. Rihard pa jim je iz časa ujetništva ostal v spominu kot velikodušen in skrben vladar, ki je ohranil dostojanstvo tudi v najtežjih trenutkih. Krone vseeno ni mogel sprejeti, a je predlagal svojega in tvojega nečaka Otona Saškega, ki je ponudbo sprejel – in tako je bil mrzki Filip obkoljen: na severu Anglija, na zahodu Normandija in Akvitanija, na jugu Kastilja ter na vzhodu Sveto rimsko cesarstvo.

E. KASTILJSKA: In četudi Rihard ni imel naslednika, si ti s svojimi otroki vseeno gospodovala polovici sveta.

ELEONORA: Gospodstvo snovnega sveta je le trenutek v večnosti in mine, kot izteče se življenje. Le kratko je bilo obdobje zmagoslavja, nato pa udarila je usoda: druga za drugo sta umrli Marija in Alica, moji ljubi prvi hčerki, v prvih dneh pomladi zadnjega leta stoletja pa so glasniki prišli pome v spokoj Fontevraulta: Rihard me je klical k svoji smrtni postelji. 25. marca pod večer ga je v ramo zadela po nesreči sprožena puščica; ost ni šla iz rane in zastrupitev krvi se je naglo širila. Po reki Vieni sem hitela z ladjo in 6. aprila zjutraj sem bila pri njem.

Odpravi se na pot, težko hodi, toda hiti, kolikor more.

8. prizor

Châlus.

Rihard v dolgi tuniki leži na tleh v šotoru, na pogrnjenem ležišču. Zelo je že šibak. Verjetno spi.

Prihiti Eleonora; ko zagleda nemočnega Riharda, zastane. Nato se mu približa, sede k njegovemu vzglavju in ga nežno zbudi.

ELEONORA: Prav lepo jutro se je naredilo,
zdaj čas bo, da počasi se zbudiš.
Ta smešna starka ni si drznila
izreči želje, da še to pomlad
z obiskom jo sam kralj razveseli.
Ti pa kot vedno si pozoren sin;
zdaj vladanje kar malo naj počaka,
da midva v miru se pogovoriva
o tem, kar tiče se samo družine.
Si žejen? Tukaj je vrč sveže vode.
Izvoli – prav počasi moraš piti!
Saj gre; za hrano pa se zmeniva,
ko do poldneva k sebi prideš.
No, zdaj pa sem nasloni glavo
in se ne muči.

RIHARD: Mama, dobro jutro.
Življenju in svetu sem že dal slovo,
za zadnji blagoslov še prosim tebe
in Bogu dušo miren izročim.

ELEONORA: Ja, kaj pa govoriš? Prav kmalu zdrav boš.

RIHARD: Dovolj sem videl smrti in jo poznam,
čeprav drugače videti je od znotraj.
Preveč ljudi sem razočaral,
da mi težko bilo bi umreti;
žal kar bilo je, je storjeno,
a molim, da nekoč mi bo odpuščeno
vse hudo, kar sem ga povzročil,
ga ne preprečil ali vsaj popravil.

ELEONORA: Ne nori, Rihard, to je le vročica,
ki grde misli v glavi ti koti.
Zdaj sem pri tebi in bom skrbela,
da dobro ješ, dovolj počivaš,
predvsem pa, da se ne vznemirjaš.
Par dni in mi ozdraviš, orlič ti moj!

RIHARD: Bog, jaz bi moral tolažiti tebe!
Naj bo, kot praviš, a za vsak primer
naj vstopi še moj spovednik Milon.

ELEONORA: Ni treba, vse bo v redu, obljubim!

RIHARD: Kakopak, Bog v srce naravnost gleda.

ELEONORA: Kaj drugega bi videl v tvojem
kot vdanost sina in veličino kralja?

RIHARD: Besede si napačne izbrala,
le še eno živo čustvo v srcu imam,
kesanje: kralja, ki brez sina umira,
moža, ki žene ljubil ni dovolj,
in sina, ki je mater razočaral.

ELEONORA: Ti mater razočaral? Zdaj res bledeš;
daj, spi in se ne razburjaj, prosim te!

RIHARD: Poslušaj, mama, odkar sem vrnil se
iz svetih krajev in jetništva,
ne drznem si sprejeti svetega
ne rešnjega telesa ne krvi,
ker Filipa tako močno mrzim,
da v srcu ni prostora za ljubezen.

ELEONORA: Pozabi Filipa in neumnosti,
zdaj misli na ozdravitev, ne na grehe.

RIHARD: Ne gre za grehe, temveč za pokoro:
ker sem doslej se vedno vračal h grehu,
naj v vicah bom do dne poslednje sodbe.

ELEONORA: Pustiva sodbe, vice in grehe
in raje glejva v lepše dni pred nami.
Na Berengarijo pomisli,
na svojo lepo, zvesto ženo:
kdor je predan družini, služi kroni
bolj vdano, kot če jo le strumno nosi.

Ko spet boš zdrav, pozabi drugo
in se posveti Berengariji:
počakaj, da boš res pri moči,
in prednjo stopi spet kot ženin.
Priznaj, kar si počel narobe,
in se zahvali ji za potrpljenje.
Spodobi se, da imaš kakšno darilo,
pri čemer rada jaz pomagam,
ti pa ji med okrevanjem še tukaj
napiši kakšne nežne verze.
Prav zdaj sta oba v najlepših letih,
da se spoznata kakor mož in žena,
ne pa kot dama in koprneči vitez
in ne kot le dinastična partija.
Po letih vojne in ujetništva
si moral reševati kraljevino,
zdaj pa je čas, da ustvariš si družino.

RIHARD: Kajne da ... rešil ... sem jo ..., kraljevino ...

ELEONORA: Seveda si, in boljše kot kdor koli!

Ne misli ne na včeraj ne na danes,
pač pa veseli se prihodnje sreče:
dosegel si vojaško slavo,
imaš ljubezen ljudstva in spoštovanje
meščanov, plemstva ter duhovščine,
zaslužiš si pa še posvetno srečo:
potomci in mila Berengarija,
ki srečna objeta s tabo sladko spi,
so dar junaku, kakršen si ti.

RIHARD: Temni se, mama ...

ELEONORA: Sonce že zahaja,
ti kar zaspi, najboljši lek je spanec.
Jaz pa pri tebi bom bedela,
da te ne motijo z neumnostmi.
Ti kar zaspi, ti kar zaspi, moj fant,
za vse bo čas, ko zdrav se spet zbudiš,
ti kar zaspi, kar spi, moj fant, sin moj ...

Rihard umre. Eleonoro nazadnje premaga ihtenje.

Kmalu se obvlada, Rihardu zatisne oči, mu zloži dlani v molitev in mu naredi znamenje križa.

Odide in se takoj vrne z Marshallom in drugimi iz Rihardovega spremstva. Eleonora gleda, medtem ko ga odnašajo, nato odide do Eleonore Kastiljske.

PETO DEJANJE

1. prizor

Burgos.

Eleonora in Eleonora Kastiljska.

ELEONORA: In zdaj sem tukaj, da rešim, kar se rešiti da.

E. KASTILJSKA: Pa vendar je tudi John tvoj sin – še vedno oziroma spet si mati kraljica angleška.

ELEONORA: Oh, izmed mojih petih sinov je John tisti, ki je zmožen čisto vsega, le tega ne, da bi častno nosil krono. Vedeti pa moraš, da gre za več kot le angleško krono: ljuba moja, ti imaš moje ime in moje srce, midve sva ključ za ponovno rojstvo akvitanske linije: ženske morda ne nosimo imen, prenašamo pa kri. Tudi tvoj oče je Normandijo in Anglijo prejel po svoji materi, in zdaj je na tebi, da storiš enako. Izjemna priložnost se odpira na francoskem dvoru: Filip Avgust ima sina, ki je istih let kot tvoje tri hčerke. Po pol stoletja vojn s Plantagenêti si želi miru, in tega sklenemo še toliko lažje, ker je s poti nesrečni Rihard. Tudi Johnu pa bo premirje v Franciji prišlo prav, da si utrdi oblast v Angliji.

E. KASTILJSKA: Mama, tukaj živimo srečno, res ne bi se želela vpletati v vzhodnjaške spletke.

ELEONORA: Kakšne spletke, to je pač dolžnost. Kmalu jih dopolnim osemdeset in ne vem, če lahko se kaj zgodi na svetu, da tega nisem že izkusila: tvoji družinski sreči ni videti konca, a tudi pri meni je bilo tako, pa ne enkrat, dvakrat! Dva moža in dva sina sem kronala, se razvezala, ovdovala in osem otrok pokopala, bila sem oboževana in zasramovana, moj lastni mož, ki sem mu rodila osem otrok, me je dal za več kot desetletje zapreti, moj lastni vnuk je oblegal moj grad in moj najljubši sin je umrl brez sina. In zdaj sem tukaj, kjer si ti, da rešim, kar se rešiti da, in da tebi položim na dušo, da vedno, vedno išči več kot en izhod, da vedno, vedno imej zaveznike povsod in da nikoli, nikoli, nikoli ne obupaj!

E. KASTILJSKA: Saj pravim, mama, samo mir bi rada, mir zase in za svoje.

ELEONORA: Eleonora, mir pride in gre, življenje pa ostaja – in če nočeš, da te kot odpadli list meče veter sem ter tja, moraš ti sama biti veter.

E. KASTILJSKA: Mama, tudi jaz sem preživela marsikaj: za nami so obupna leta vojne, zdaj pa je že pet let mir, in čeprav morda ni vse po naše, možje ne umirajo v bojih ali krutih ječah, otroci in žene pa na svojem so na varnem.

ELEONORA: Kaj pa možje?

E. KASTILJSKA: Saj pravim, ne ubijajo in ne umirajo.

ELEONORA: Kaj pa ljubijo?

E. KASTILJSKA: Seveda ljubijo, devet otrok imam!

ELEONORA: Koliko jih ima pa tvoj Alfonzo?

E. KASTILJSKA: Kako si drzneš, mama! O tebi marsikaj se govori, jaz pa nisem taka.

ELEONORA: Ne govorim o tebi.

E. KASTILJSKA: Mama!

ELEONORA: Ta Iberija res ni Pariz in še manj Poitiers, a marsikaj se vseeno izve. Na kastiljskem dvoru menda so Židje vladali.

E. KASTILJSKA: Le dokler to ni prišlo do mene ...

ELEONORA: Tako sem tudi jaz slišala, da je bes moje Eleonore pomenil konec te podjetne lajdre Rahel la Fermosa ...

E. KASTILJSKA: Ne omenjaj njenega imena!

ELEONORA: Kaj pa je ime? Samo spomin na tvojo zmago!

E. KASTILJSKA: Pa ne le moja – na dvoru se je krepil odpor zoper te priskutne, neverne prisklednike; hitro sem zbrala par plemičev in prelatov, ki jih je tako kot mene morila misel, da bi krščanski kralj spočel Žida.

Veliki komornik je sklical vse Žide na dvoru pred kralja, ta pa še slutil ni ničesar – in komaj so se zaprla vrata, so v rokah naših se zablistala bodala. Vsak je vedel, kateri mu je plen: še preden kralj se je zavedel, v dvorani ni več bilo židovsko srce. Sami Raheli je poveljnik kraljeve straže prerezal grlo, da niti besede slovesa ni dahnila.

ELEONORA: In Alfonzo?

E. KASTILJSKA: Držali so ga štirje, tako da ni mogel nič: papeški legat pa ga je na mestu spovedal in mu podelil odvezo za skušnjavo, ki ji je podlegel.

ELEONORA: In ti?

E. KASTILJSKA: Jaz sem čakala in dočakala, da se skesan je vrnil k meni.

ELEONORA: Enako bi morala jaz storiti s Henrikovo Rozamundo – predolgo sem oklevala.

E. KASTILJSKA: Saj nisi mogla storiti ničesar – tedaj pri očetu je šlo samo za strast, pri Rahelini klienteli pa praktično za državni udar!

ELEONORA: A vseeno bi morala – morala bi se boriti!

E. KASTILJSKA: Mama, še nekaj je bilo: bila si skoraj trideset let starejša od Rozamunde, jaz pa z Rahelo istih let.

ELEONORA: Vseeno, vseeno – to si v življenju najbolj očitam; da sem Henriku pustila, da se je sam pogubil: in najin sin Henrik za njim in Richard za njim in John se bo za njim.

E. KASTILJSKA: Na vse ne moreš vplivati.

ELEONORA: Ne veš, dokler ne poskusiš. Ti pa nisi le poskusila, temveč tudi izpeljala. In tudi zato sem zdaj pri tebi!

E. KASTILJSKA: Bi res ponovno nas zvezala s francoskim dvorom?

ELEONORA: S kom pa? Kakor obračlaš, Plantagenêti so vazali Francije, in čeprav mi Ludvik ni bil dober mož, je bil izjemen kralj – in kralja je

vzgojil. In tvoja Blanka je kraljeva hči in vnukinja. To bo končno zveza, kakor mora biti.

E. KASTILJSKA: Morda bo res boljše, če kje drugje izve za Rahelo ...

ELEONORA: Pa saj ima skoraj dvanajst let – kako lahko misliš, da še ni slišala zanjo?

E. KASTILJSKA: Saj tudi o tebi ve le vse najboljše!

ELEONORA: No, tudi jaz bi si mislila, da je bila tebi prihranjena kakšna govorica o meni ...

E. KASTILJSKA: Ponjo grem.

ELEONORA: Pojdiva skupaj!

E. KASTILJSKA: Ti kar počivaj.

ELEONORA: Kje imam pa čas za to!

Odideta.

2. prizor

Burgos.

Pridejo Eleonora ter Eleonora in Blanka Kastiljska.

ELEONORA: Ljubica, na pot na francoski dvor sem šla v tvojih letih tudi jaz.

BLANKA: Mar ni bilo tako, da je ženin prišel pote in sta se vzela v Bordeauxu?

ELEONORA: Punčka moja, dobro obvladaš kroniko.

E. KASTILJSKA: Ne le Blanka, vse moje punce se nikoli niso naveličale zgodb o tebi in o akvitanskih trubadurjih.

ELEONORA: Oh, zgodbe! Boš videla, kako je življenje še bolj zanimivo kot najboljše zgodbe. Ni pa tako lepo.

BLANKA: Tvoje že – me pa smo tukaj kot v vati ...

ELEONORA: Verjemi, ljubica, dolgčas je zadnje, kar naj te skrbi v življenju – kaj praviš, Eleonora?

E. KASTILJSKA: No, so tudi takšni ljudje, ki življenje v miru imenujejo sreča. Premlada si, da bi se spominjala let vojne.

BLANKA: O, pa saj ni daleč dan, ko zoper arabskega vsiljivca se skupaj dvignejo Navara, Leon, Aragon in Kastilja! Za našo stvar bom navdušila Francoze in Angleže in Akvitance, vsi nam bodo prišli pomagat, da bo Iberija spet krščanska!

ELEONORA: Vidiš, to je duh, ki gleda naprej in le naprej. Zdaj pa pojdi se pripraviti za pot in za slovo – kdo ve, kdaj spet boš videla domače.

BLANKA: O, babica, vsaj toliko kot ti bom potovala!

ELEONORA: Torej je najboljše, da zgodaj začneš. Hitro se pripravi!

BLANKA: Sem že nazaj!

Blanka objame Eleonoro in odhiti.

ELEONORA: Kdaj postanete otroci tako modri, kot si ti?

E. KASTILJSKA: Takrat, kadar nimamo izbire.

*Objameta se in dolgo zadržita druga drugo v tesnem prepletu.
Privihra Blanka, oblečena za pot.*

BLANKA: Kaj, tukaj sta še? Kočija je pripravljena!

ELEONORA: Tudi jaz sem pripravljena. Pa ti?

E. KASTILJSKA: Seveda nisem – ampak bom že prenesla. Pojdita!

BLANKA: Zbogom, mama. Prvi dan ti pišem pismo.

E. KASTILJSKA: Obljubim ti, da z očetom prideva na kronanje!

ELEONORA: In med potjo lahko v Fontevraultu pobereta še mene.

E. KASTILJSKA: Pojdita! Ne bom jokala pred otrokom, čeprav kmalu to ne boš več ...

BLANKA: Mama – zdaj se pa meni nabirajo solze!

ELEONORA: Kar nič sramu – solze morajo iz telesa in iz duše, da gre človek lahko naprej tja, kamor hoče.

Obe objame, nato počasi popusti in Blanko nežno potegne iz objema ter odpelje z odra. Eleonora Kastiljska ostane sama na eni strani odra, gleda za njima.

3. prizor

Port-Mort.

Na drugo stran odra pride prestolonaslednik Ludvik in čaka. Eleonora Kastiljska počasi odide.

Na Ludvikovi strani prideta na oder Eleonora in Blanka. Ludvik se jima spoštljivo prikloni, obe ženski pa njemu.

Eleonora stopi korak bližje k njemu in ga dolgo gleda v oči. Nato ga naklonjeno poboža po licu.

ELEONORA: Zelo si podoben svojemu dedku. Dober kralj je bil.

LUDVIK: Hvala lepa, veličanstvo.

ELEONORA: Lahko mi rečeš babica. Če se bova še kdaj videla.

BLANKA: Kaj pa govoriš?

ELEONORA: Ljubica, ne le priti, tudi oditi je treba v pravem trenutku. Lepo življenje bosta imela, otroka moja, vse je tako, kot mora biti. Blagoslavljam vaju in zbogom.

Vzame Blankino roko in jo položi v Ludvikovo. Nato jima naredi znamenje križa in ju dolgo gleda. Nazadnje v naglici objame Blanko in odhiti z odra. Blanko premagajo solze. Ludvik ne ve, kaj bi naredil in nerodno stoji zraven. Blanka se zbere.

BLANKA: Pozdravljeni, princ.

LUDVIK: Dobrodošli, princesa.

BLANKA: Lepo deželo imate. Urejena polja.

LUDVIK: Najlepša hvala.

BLANKA: Za njihov sloves sem slišala že doma.

LUDVIK: Me veseli.

Od zadrege ne vesta, kaj bi rekla.

LUDVIK: Poznal sem vaši polteti, Marijo in Alico. Podobni sta bili vam in babici.

BLANKA: Jaz sem podobna babici?

LUDVIK: Bog, polomil sem ga.

BLANKA: Ne, ne, saj razumem.

LUDVIK: Res?

BLANKA: Upam.

LUDVIK: Rekli ste, da ste doma slišali za sloves francoskih polj. Jaz pa za lepoto akvitanskih princes.

BLANKA: Res?

LUDVIK: Slišal sem zanjo, vidim pa jo šele zdaj. In vesel sem, da se zakon vaši babici in mojemu dedku ni obnesel, saj drugače midva danes ne bi tukaj sklepala najinega.

Blanka se zahihita.

BLANKA: Kaj so vam povedali o zakonu dedka in babice?

LUDVIK: Odvisno kdo – na francoskem dvoru je to tema že več kot petdeset let.

BLANKA: In po vsej Evropi tudi – me prav zanima, če česa še ne vem?

LUDVIK: Oba gotovo veva vse in še več – vprašanje je, kaj od tega je res.

BLANKA: Res je tisto, kar potrjuje našo vero o resnici.

LUDVIK: In v kaj verjamete vi?

BLANKA: Vase.